Vers van de pers! In de bijlage vindt u het advies ‘Van voordeur tot en met Natura2000’. Graag brengen we dit onder uw aandacht.

Afgelopen donderdag presenteerden we het advies aan het Brabants provinciebestuur. Gedeputeerde Hagar Roijackers gaf aan blij te zijn met dit advies. Niet alleen biedt het advies houvast om het gesprek in Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten te voeren met het oog op het nieuwe natuurbeleid in Brabant. Het advies brengt expliciet de samenhang van natuur met andere beleidsterreinen, zoals landbouw en voedsel, leefomgeving, water en de stikstofaanpak naar voren. Ook de handreiking die het advies doet om ruimte open te zetten voor nieuwe verdienmodellen en nieuwe toetreders met innovatieve oplossingen om aan natuur bij te dragen vindt weerklank. Roijackers sloot het officiële aanbiedingsmoment af met: ‘Ik pak graag de handschoen op om de liefde voor natuur en afkeer van natuurbeleid meer met elkaar te laten klikken’. Een mooie belofte dus om op door te pakken.

Een follow up van het advies zit dan ook in de planning met een ‘Meet up Natuur‘ waar we verder zullen inzoomen op dit urgente en boeiende onderwerp.

Mocht u naar aanleiding hiervan vragen hebben, neem gerust contact met mij op!

Als laatste nog een tip. Wilt u altijd op de hoogte zijn van onze adviezen en evenementen? Schrijf u dan in voor onze nieuwsbrief. Dit kan via de contactpagina op onze website.

Met vriendelijke groeten,

Sjors Willems
Beleidsadviseur / Secretaris Provinciale Raad voor de Leefomgeving

BRABANTADVIES
www.BrabantAdvies.com
Brabantlaan 3 (naast provinciehuis)
5216 TV 's-Hertogenbosch
N.B.: bezoekers parkeren bij P-bezoekers en entree via hoofdingang provinciehuis

Aanbevelingen Verkenning:

VAN VOORDEUR TOT EN MET NATURA 2000

Naar een offensief en verbindend natuurbeleid

Ondanks jarenlange inzet op natuurbescherming is de achteruitgang van biodiversiteit tot op heden niet gekanteld. Willen we natuur in Brabant duurzaam borgen en de kansen benutten, dan is betrokkenheid van de samenleving essentieel. BrabantAdvies pleit daarom voor een verbrede inzet op natuur: natuur als vanzelfsprekend onderdeel van een toekomstbestendig Brabant. Hierbij hoort een narratief over natuur, dat vertrekt vanuit de leefwereld van de Brabander. Ingrediënten voor dit narratief zijn een brede kijk op natuur en het benadrukken van de voordelen van natuur, voor gezondheid, klimaat, economie en recreatie. Dit gaat verder dan het sectorale en vaak technocratische natuurbeleid. BrabantAdvies geeft voor het nieuwe natuurbeleid zeven aanbevelingen langs drie sporen.

Werken aan draagvlak voor beleid: richting geven en regie nemen

Van *natuur als hindermacht. Natuur concurreert met andere belangen.*

Naar *natuur als bondgenoot. Natuur als fundament in beleid.*

Aanbeveling 1. Zorg voor een consistente koers. Verbind natuur met ander beleid, zoals stikstofaanpak, water en bodem, klimaat en landbouw. Maak natuur onderdeel van ruimtelijke afwegingen en investeringsbeslissingen. Natuur moet een van de peilers zijn waarop we schaarse ruimte en middelen inzetten. Betrek inwoners, bedrijven en organisaties vanaf het begin.

Aanbeveling 2. Werk aan gebiedsgerichte uitvoeringsstructuur. Maak heldere afspraken per gebied en zorg voor snelle besluitvorming. Verken betere stroomlijning van financiële middelen.

Creëer randvoorwaarden voor de inzet voor natuur: van boer tot stadsbewoner

Van *veel bureaucratie en beperkte actieve inzet van samenleving.*

Naar *goede ondersteunende infrastructuur, meer eigenaarschap en actieve inzet.*

Aanbeveling 3. Faciliteer hulpstructuren Brabant-breed, ook voor het buiten- en stedelijk gebied, voor iedereen toegankelijk.

Aanbeveling 4. Benut sturende instrumenten via het Omgevingsbeleid en ga in gesprek met bedrijven over de randvoorwaarden voor hun license to operate en license to grow.

Aanbeveling 5. Stimuleer nieuwe verdienmodellen mét natuur. Breng de waarde van ecosysteemdiensten in beeld. Zorg dat vergoeding hiervan een plek krijgt in financieringsstromen. Organiseer lerende netwerken.

Natuur in hart en hoofd van Brabanders

Van *vervreemding en beperkte kennis van natuur.*

Naar *betrokkenheid van de Brabander bij alle soorten natuur.*

Aanbeveling 6. Benut de kracht van het landschap. Verbind Brabanders via het nabije landschap met natuur. Betrek inwoners zelf bij het nieuwe ontwerp van het buitengebied.

Aanbeveling 7. Versterk de beweging van vergroening via maatschappelijke organisaties. Ondersteun deze partijen en benadruk het belang van hun inzet. Bevorder kansrijke initiatieven waarbij landschap, natuur en innovatie hand in hand gaan.

BRABANTADVIES

Lees het volledige rapport

Januari 2022



VERKENNING

VAN VOORDEUR TOT EN MET NATURA2000

NAAR EEN OFFENSIEF EN VERBINDEND NATUURBELEID

Januari 2022

BRABANTADVIES

COLOFON

Auteurs
Sjors Willems, Ruud Leeijen en Ivka Orbon, *BrabantAdvies*

Tekstredactie
Leonore Noorduyn

Begeleidingscommissie BrabantAdvies
Corné van Asten, *lid Provinciale Raad Gezondheid*
Frederike Praasterink, *lid Provinciale Raad voor de Leefomgeving*
Maartje Verhulst, *lid Young Professionals Brabant*
Nol Verdaasdonk, *lid Provinciale Raad voor de Leefomgeving*
Pieter van Geel, *Voorzitter Provinciale Raad voor de Leefomgeving*
Piet Duizer, *lid Provinciale Raad voor de Leefomgeving*
Remco Beekers, *lid Sociaal-Economische Raad Brabant*

Grafische vormgeving
Attacom

BrabantAdvies
Brabantlaan 3
5216 TV 's-Hertogenbosch
073-3030286
info@brabantadvies.com
www.brabantadvies.com







INHOUD

SAMENVATTING 4

1. INLEIDING 8

2. ANALYSE: VERBINDING VAN SAMENLEVING MET NATUUR EN NATUURBELEID 12

2.1. Meer verbinding met de natuur 12
2.2. Matige verbinding met het natuurbeleid 15
2.2.1. Discussie over het beleid 15
2.2.2. Ruimte in Brabant voor de samenleving 16
2.2.3. Knelpunten bij de uitvoering 17
2.3. Er is momentum 18

3. DE OPGAVE: NAAR EEN OFFENSIEF EN VERBINDEND NATUURBELEID 20

Spoor 1: Werken aan draagvlak voor beleid, richting geven en regie nemen 22
1. Zorg voor consistente koers en samenhang in beleid 22
2. Zorg voor samenhang in de uitvoering 22
Spoor 2: Inzet voor natuur(beleid): van boer tot stadsbewoner 24
3. Bied hulpstructuren voor initiatiefnemers 24
4. Benut sturende instrumenten 25
5. Stimuleer nieuwe verdienmodellen mét natuur 26
Spoor 3: Natuur in hart en hoofd van Brabanders 28
6. Benut de kracht van het landschap 28
7. Versterk de beweging van vergroening 29
Tot slot 30

BIJLAGE 1. GERAADPLEEGDE EXPERTS 31

BIJLAGE 2. GERAADPLEEGDE BRONNEN 34



SAMENVATTING

De provincie Noord-Brabant zet zich volop in voor kwantitatief en kwalitatief betere natuur. Bij haar natuurbeleid betrekt ze steeds meer de samenleving. Er is al veel bereikt, maar ondanks dit beleid neemt het Natuurnetwerk Brabant (NNB) onvoldoende toe en is er een forse achteruitgang van biodiversiteit.

Om het tij te keren, is meer en kwalitatief betere natuur nodig. Duidelijk is dat voor het herstel van de natuur de milieucondities, zoals die van water en bodem, in de bufferzones rondom het NNB moeten verbeteren en dat de aanwezigheid van natuur veel voordelen heeft en kan helpen bij vraagstukken als klimaatverandering. Daarbij groeit het inzicht dat natuur overal in Brabant relevant is, in de stad, het buitengebied en in de bijzondere natuurgebieden: van voordeur tot en met Natura2000.

Er is dus in het beleid een schep bovenop nodig om de natuur in Brabant in de volle breedte te verbeteren en de kansen van natuur te benutten. Daar hoort een betrokken samenleving bij. Zo is voor de uitvoering van het natuurbeleid draagvlak nodig van de Brabanders. Draagvlak voor de maatregelen van natuurherstel die bijvoorbeeld invloed hebben op de bedrijfsvoering van ondernemers.

Ook is er actieve en brede inzet nodig van de samenleving om bij te dragen aan natuur- en landschapsontwikkeling. De provincie werkt hier al aan en daagt bedrijven, particulieren en coöperaties uit om hieraan mee te werken. Maar de verbinding tussen de samenleving en natuur(beleid) kan nog beter. Daarom staat de vraag *'Hoe kan de provincie de samenleving beter en breder betrekken bij de natuuropgave?'* centraal in deze verkenning.

KANSEN EN KNELPUNTEN

Om de betrokkenheid van de samenleving bij natuur en het natuurbeleid te versterken, zijn de kansen en knelpunten in kaart gebracht. De optelsom maakt dat er werk aan de winkel is, dat er momentum is om de verbinding tussen samenleving en natuur(beleid) aan te halen. Momentum om natuur niet als hindermacht te zien, maar juist als bondgenoot.

KANSEN	KNELPUNTEN
Meer verbinding met de natuur: • Brabanders weten steeds meer de natuur te vinden voor recreatie. • Brabanders waarderen natuur. • Brabanders zijn actief als vrijwilliger voor natuur en er is een potentieel dat actief wil zijn. • Natuur draagt bij aan andere vraagstukken, zoals klimaat en gezondheid en zorgt voor sociale cohesie. • Bereidheid bij ondernemers om te investeren in natuur neemt toe, vaak vanuit andere motieven zoals duurzaamheid en klimaat. • Natuur staat hoog op politieke en maatschappelijke agenda.	**Er is discussie over de fundamenten van het natuurbeleid:** • Het natuurbeleid is onbegrepen. • Natuur concurreert met andere belangen. • Technocratische invulling beleid. • Het vertrouwen van boeren in de overheid is laag. • Verschillende beelden van wat natuur is. • Sectoraal in plaats van integraal beleid.
Bereidheid manifestpartners om gemaakte afspraken te halen.	**Bijdrage bedrijven en inwoners aan natuurdoelen nog beperkt:** • Er is een matige verbinding van de samenleving met de natuurdoelen. • Financiering voor investering in natuur moeilijk. Voor grondeigenaren onvoldoende verdienmodel. • Regels en procedures zijn star en moeilijk te begrijpen. • Druk uit eigen kring maakt vernieuwing moeilijk.
Discussie over strikt natuurbeleid, mede onder druk van stikstofcrisis.	**Knelpunten bij de uitvoering:** • Onvoldoende capaciteit. • Onduidelijkheid over verantwoordelijkheden. • Besluitvorming over veel schijven. • Handhaving onvoldoende.

NAAR EEN OFFENSIEF EN VERBINDEND NATUURBELEID

Basis voor een betere verbinding met de samenleving is een narratief voor natuur dat vertrekt vanuit de leefwereld van de Brabander. Ingrediënten voor zo'n nieuw narratief zijn een brede kijk op natuur (van voordeur tot en met Natura2000) en het benadrukken van de voordelen van natuur zoals het belang voor gezondheid, klimaat, economie en recreatie. Vanuit dit narratief doen wij zeven aanbevelingen langs drie sporen voor inzet van de provincie.



SPOOR 1: WERKEN AAN DRAAGVLAK VOOR BELEID, RICHTING GEVEN EN REGIE NEMEN

1. ZORG VOOR CONSISTENTE KOERS EN SAMENHANG IN BELEID

Het halen van de (inter)nationale natuurafspraken staat onder druk. Wij bevelen aan dat de provincie een duidelijke en consistente koers voor de lange termijn voert en daarbij heldere kaders aangeeft. Zodat de samenleving – bedrijven, inwoners en maatschappelijke organisaties – weet waar ze aan toe is.

Dat betekent ook samenhang aanbrengen in het natuurbeleid met ander beleid zoals de stikstofaanpak, water en bodem, klimaat en landbouw.

Een structurele inbedding van natuur in het beleid betekent dat de provincie natuur onderdeel maakt van ruimtelijke afwegingen en investeringsbeslissingen om daarmee te voorkomen dat natuur in nieuwe ruimte-vragen het onderspit delft.

Het natuurbeleid wordt niet altijd begrepen. Dit vraagt ook om communicatie over waarom keuzes worden gemaakt en hoe invulling wordt gegeven aan het natuurbeleid en wat dit oplevert. Het is nodig om hierbij inwoners, bedrijven en organisaties vanaf het begin te betrekken.

2. ZORG VOOR SAMENHANG IN DE UITVOERING

Voor het oplossen van verschillende knelpunten is een doelmatige en gebiedsgerichte uitvoeringsstructuur nodig. We hebben hierbij de volgende aanbevelingen:

Maak heldere afspraken per gebied, wie mandaat heeft, zorg voor snelle besluitvorming om door te pakken in de uitvoering.

Ondersteun de uitvoering in de vorm van kennis, netwerken en capaciteit.

Verken mogelijkheden voor een betere stroomlijning van financiële middelen zoals het onderbrengen van verschillende regelingen en subsidies in een gebiedsfonds.

Zorg ervoor dat de voorziene extra financiële middelen voor stikstof- en klimaatmaatregelen vanuit het Rijk bijdragen aan structurele oplossingen van de natuuropgave en samenhangende transities in het landelijk gebied.

Intensiveer het grond- en pachtbeleid om kansen met particuliere grondeigenaren en andere initiatiefnemers te kunnen benutten en snelheid te maken.

Kijk naar mogelijkheden om samen met partijen gebiedsgericht het gesprek te voeren over welke natuurkwaliteit gewenst en noodzakelijk is, zowel in de Natura2000-gebieden en daarbuiten. Dit ook met het oog op natuureffecten van veranderende omstandigheden zoals klimaatverandering.



SPOOR 2: INZET VOOR NATUUR(BELEID): VAN BOER TOT STADSBEWONER

3. BIED HULPSTRUCTUREN VOOR INITIATIEFNEMERS

Om natuur te realiseren is de inzet van nieuwe partijen hard nodig.

Hiervoor bevelen we aan hulpstructuren te faciliteren Brabant breed, dus niet alleen voor het NNB, maar ook voor het buiten- en stedelijk gebied, voor iedereen beter toegankelijk. Daarvoor is een infrastructuur nodig met duidelijke aanspreekpunten.

Het kan gaan om deskundige adviseurs die initiatiefnemers wegwijs maken in regels, procedures én financiering. Dit kan naar voorbeeld van de (succesvolle) aanpak van het Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB).

Tegelijk is het nodig de (provinciale) regels en procedures voor het realiseren van natuur te vereenvoudigen.

Deze hulpstructuur kan ook het bredere gebiedsproces ondersteunen. Waarbij het mogelijk is om per gebied meerdere doelstellingen te realiseren en meerdere financieringsbronnen aan te boren. Zo raken initiatiefnemers enthousiast om mee te werken aan de ontwikkeling van een gebied.

4. BENUT STURENDE INSTRUMENTEN

Wij bevelen aan dat de provincie haar instrumenten benut zoals die van het omgevingsbeleid en van de Natuurbeschermingswet. Bij dit laatste zijn kansen om in het kader van vergunningverlening, toezicht en handhaving het gesprek aan te gaan met bedrijven over de randvoorwaarden voor hun *license to operate* of hun *license to grow* zoals de bijdrage aan natuur en vergroening.

Voor de gemeenten biedt het omgevingsplan sturingsmogelijkheden om meer natuur en groen onderdeel te laten zijn bij locatiekeuze en planvorming.

5. STIMULEER NIEUWE VERDIENMODELLEN MÉT NATUUR

We bevelen aan het ondersteunen van de ontwikkeling van verdienmodellen volop door te zetten en combinaties met een meerwaarde voor natuur te faciliteren. Het kan gaan om het in beeld brengen van de waarde van de ecosysteemdiensten, het mede organiseren van lerende netwerken voor inspiratie, kennisopbouw en monitoring. Om dit te kunnen realiseren is het ook van belang dat vergoeding van deze ecosysteemdiensten een plek krijgt in bestaande en nieuwe financieringsstromen zoals die van het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid, maar ook van waterschappen en natuurorganisaties.

SPOOR 3: NATUUR IN HART EN HOOFD VAN BRABANDERS

6. BENUT DE KRACHT VAN HET LANDSCHAP

Het landschap staat voor de gemiddelde Brabander dichter bij dan de natuur van de Natura2000-gebieden. Het heeft een mobiliserende werking om Brabanders te verbinden met en te betrekken bij natuur.

We bevelen aan de kracht van het landschap te blijven benutten en daarvoor een samenhangend beleid te voeren. De kwaliteit van het landschap staat onder druk als gevolg van de grote veranderingen in het buitengebied. Het is zaak om inwoners volop te betrekken bij het herontwerpen van het buitengebied.

7. VERSTERK DE BEWEGING VAN VERGROENING

Veel mensen zetten zich in voor natuur en groen. Wij bevelen aan deze beweging verder te versterken en te verbreden. Dit door intermediaire organisaties zoals IVN, Brabants Landschap, BMF, Zet en Zorgbelang te ondersteunen. De provincie stimuleert daarbij een samenhangende effectieve aanpak door in gesprek te gaan met deze organisaties. Denk bijvoorbeeld aan inzet op het terrein van professionalisering en scholing van vrijwilligers en het bereiken van nieuwe doelgroepen. Naast de provincie hebben ook gemeenten een belangrijke rol in het ondersteunen van inwonersinitiatieven.



01 INLEIDING

Meer natuur en kwalitatief betere natuur, recreanten die daarvan kunnen genieten en boeren die hieraan bijdragen. Hieraan wordt hard gewerkt in het Dommeldal, met de inzet van veel partijen in het gebied. Zo is een door de provincie gefinancierde rentmeester in gesprek met grondeigenaren en is er de gemeente Eindhoven die samen met lokale inwonersinitiatieven meewerkt om het gebied in te richten en te verbinden met de stad. En dan is er het Brabants Landschap, de trekker van het initiatief om voor 2028 ruim 400 hectare toe te voegen aan het Natuurnetwerk Brabant (NNB).

VOLOP INZET PROVINCIE

Het voorbeeld laat zien hoe zaken op gang komen als natuurorganisaties met gemeenten met hulp van de provincie het voortouw nemen. Dan ontstaat er beweging om met andere partijen, zoals waterschap en inwoners, meer natuur en ook kwalitatief goede natuur te realiseren. Ook op andere manieren jaagt de provincie dit aan. Zo faciliteert zij de omschakeling naar vormen van natuurvriendelijke landbouw en ondersteunt ze particulieren, ondernemers en andere overheden bij het realiseren van nieuwe natuur via het Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB). Daarnaast is er het Ondernemend Natuurnetwerk Brabant waar vooral boeren en landgoedeigenaren uitgedaagd worden natuur te realiseren in combinatie met voedselproductie, landgoedontwikkeling, wonen, recreatie en opwekking van energie.

Hiermee is in de provincie al flink wat bereikt voor de natuur. Sinds 2012 is, in samenwerking met de manifestpartners, een belangrijk deel van het NNB, de basis van het natuurbeleid, gerealiseerd: 4.500 hectare is voor nieuwe natuur verworven en bijna 6.000 hectare is ingericht.

ER IS MEER NODIG

Decennia natuurbeleid en natuurbescherming hebben helaas niet voorkomen dat er nog steeds sprake is van afnemende natuurkwaliteit. De schaalvergroting in de landbouw, de maatregelen om de landbouwproductie te verhogen, verstedelijking en vervuiling leiden nog steeds tot biodiversiteitsverlies.

Om het tij te keren, is allereerst het realiseren van het NNB nodig. Hierover heeft de provincie bindende afspraken gemaakt met het Rijk. Het gaat daarbij om het vóór 2028 verwerven van nog 4.500 hectare grond en inrichten van ruim 9.000 hectare.

Ten tweede moeten voor de kwaliteit van natuur ook de milieucondities, zoals die van water en bodem, in de bufferzones rondom het NNB omhoog.

Ten derde groeit het inzicht dat natuur buiten de aangewezen gebieden ook relevant is voor het behoud van de biodiversiteit. Dit vraagt ruimte voor natuur. Ruimte die ook nodig is voor andere plannen, zoals voor woningbouw, bedrijventerreinen, windmolens en zonnevelden.

De natuur en de samenleving zijn daarmee onlosmakelijk met elkaar verbonden. Draagvlak van de samenleving voor natuur is op veel fronten nodig. Niet alleen is er nieuwe grond nodig voor de realisatie van het NNB. Er is ook medewerking nodig van grondeigenaren voor verkoop of omvorming naar natuur of natuurvriendelijker beheer. Behoud van natuurkwaliteit vraagt om veranderingen in het huidige productiesysteem. Bovendien is het nodig dat natuur onderdeel is van bredere ruimtelijke afwegingen. Afwegingen waarin natuur tot op heden vaak het onderspit delfde.

Biodiversiteit neemt af

Dat de kwaliteit van de natuur en de biodiversiteit afneemt, is nergens zo goed te merken als op de heide. Van alle reptielsoorten en dagvlinders die in 1995 op de heide werden gespot, is nog maar 20% over. In het agrarisch gebied neemt het aantal broedvogels sterk af. Oorzaken zijn bekend. Zoals de te hoge uitstoot van stikstof, klimaatverandering, verdroging, en een slechte water- en bodemkwaliteit. Ook zien we een afname van de kwaliteit van het landschap met landschapselementen die essentieel zijn voor akker- en bosvogels. (Uit: Toestand van de Natuur in Brabant, Provincie Noord-Brabant, 2021)

WAARDERING VOOR NATUUR IS NOG GEEN WAARDERING VOOR BELEID

Een groot pluspunt is dat de waardering voor natuur in de samenleving groot is. Brabanders weten de natuur te vinden als plek om te wandelen of te ontspannen. Maar dit leidt niet automatisch tot waardering voor het *natuurbeleid*. Het beleid staat zelfs regelmatig ter discussie en zorgt voor spanningen in delen van de samenleving. Het gaat om spanningsvelden en vaak ook om conflicterende belangen, tussen natuur en landbouw en economie, tussen natuur en nieuwe ruimtevragers en tussen natuurbeheer en burgers. Wat hierin meespeelt, is dat er verschillende beelden zijn over wat natuur is. Ook de manier waarop mensen bezig zijn met natuur verschilt van elkaar. Hierdoor is sprake van verschillende werelden.

Wat is natuur?

Natuur roept bij mensen verschillende beelden op. Dan denkt een natuurliefhebber al snel aan een wilde orchidee, een boer aan een mooie lijn van een koe en een 'gemiddelde' Brabander aan het mooie landschap in de buurt. Ieder geniet op zijn of haar eigen manier van die natuur.

Als we vervolgens naar de wereld van het beleid kijken, komen we de termen donker- en lichtgroene natuur tegen. De donkergroene natuur staat voor de Natura2000-gebieden die verankerd zijn in de Vogel- en Habitatrichtlijn. Het gaat om leefgebieden met unieke en bedreigde soorten. Samen met andere natuurgebieden vormen de Natura2000-gebieden het Natuurnetwerk Brabant. In de meeste gevallen hebben deze gebieden een natuurstatus en gelden er strenge voorwaarden voor het grondgebruik.

Lichtgroene natuur gaat over natuur in het buitengebied, over de grond van agrariërs en andere particulieren die actief zijn met natuurbeheer. Voor deze lichtgroene natuur gelden voorwaarden om grond extensief te gebruiken. De eigenaren krijgen betaald voor hun inspanningen en compensatie voor de opbrengstderving.

Naast donker- en lichtgroene natuur is er stedelijk groen. Denk hierbij aan een groenstrook in een woonwijk, een bomenrij, een groene speelplek bij een basisschool, een moestuin, een perk met planten of een blauwgroene zone met een rivier die door een stad stroomt. Ook hier kan sprake zijn van natuur met biodiversiteitswaarde die ook van belang is voor verbinding met het Brabants natuurnetwerk.

Ook spreken we van landschap. Dit ontstaat uit de onderlinge samenwerking en wederzijdse beïnvloeding van natuurlijke factoren (zoals bodem, water, reliëf, flora en fauna, klimaat) en menselijk handelen. Natuur is onderdeel van het landschap. Het landschap is daarbij een systeem waarin een bepaalde vorm van natuur zich kan ontwikkelen.

MEER BETROKKENHEID SAMENLEVING NODIG

De urgentie is helder: om de Brabantse natuur verder te verbeteren en te ontwikkelen, zijn ingrijpende veranderingen nodig. Zonder een betrokken samenleving gaat dat niet. Dat betekent dat de provincie actief bedrijven, maatschappelijke organisaties, andere overheden en inwoners moet betrekken bij deze veranderingen om draagvlak te krijgen. Dat dit mogelijk is, laat het voorbeeld van het Dommeldal zien waar met steun van de provincie partijen en particulieren zich actief inzetten voor de natuur.

De vraag die hieruit voortvloeit en die centraal staat in dit advies is dan ook:
Hoe kan de provincie de samenleving beter en breder betrekken bij de natuuropgave?

POSITIONERING ADVIES

Dit advies is gemaakt in opdracht van de provincie Noord-Brabant. In afstemming met de provincie is ervoor gekozen om te focussen op de verbinding van de samenleving met natuur en het natuurbeleid om zo de kwantiteit én kwaliteit van de Brabantse natuur te versterken. Het advies is een bouwsteen voor het nieuwe natuurbeleid van de provincie.

AANPAK

We voerden bijna veertig interviews met experts met verschillende achtergronden. Zo spraken we burgers, maatschappelijke organisaties, ondernemers, overheden (rijk, provincie, gemeenten en waterschap), natuurprofessionals en kennisinstellingen. Daarnaast organiseerden we een verdiepende expertsessie in het Dommeldal om te onderzoeken hoe in de praktijk de verbinding van de samenleving met natuur en het beleid wordt gelegd. Ook deden we deskresearch. Het advies is begeleid vanuit een commissie met leden van de raden van BrabantAdvies. In Bijlage 1 is het overzicht opgenomen van mensen die een bijdrage leverden aan dit advies.

LEESWIJZER

Na deze inleiding geven we in hoofdstuk 2 antwoord op de vraag hoe het op dit moment staat met de verbinding van de samenleving met de natuur en het natuurbeleid en analyseren we hoe het komt dat die niet overal even sterk is.

In hoofdstuk 3 geven we aan hoe de provincie, met een nieuw narratief over natuur als vertrekpunt, langs drie sporen die verbinding kan en moet maken om daarmee de natuur kwalitatief en kwantitatief Brabantbreed te verbeteren.







02

ANALYSE: VERBINDING VAN SAMENLEVING MET NATUUR EN NATUURBELEID

In dit hoofdstuk een verdere verkenning van de mate waarin de Brabantse samenleving verbonden is met natuur en natuurbeleid. Hieruit volgt een analyse van hoe het komt dat de verbinding vooral met het beleid matig is en wat er nodig is om meer verbinding te creëren.

2.1. MEER VERBINDING MET DE NATUUR

In de verbinding van de samenleving met de natuur zien we verschillende ontwikkelingen. Er is een proces van verdergaande vervreemding van natuur gaande. Brabanders wonen meer en meer in steden, waardoor natuur vaak letterlijk en figuurlijk op afstand komt. Door onze vaak dienstverlenende beroepen (op kantoor of bedrijf) en technologische ontwikkelingen, is natuur steeds minder onderdeel van ons dagelijkse leven. We weten steeds minder over natuur en natuurlijke processen. Ook kinderen komen steeds minder buiten. Hun actieradius is sterk afgenomen, inclusief de tijd die ze buiten in het groen doorbrengen. Speelden enkele generaties terug kinderen nog 6,5 km tot 1 km van huis, nu is dat gemiddeld 275 meter.[1]

1 Onderzoek Giles en Corti relatie actieradius kinderen en omgeving (2005). Zie ook rapport TNO https://www.tno.nl/media/2184/2010-061-rapport-wijk-en-jeugd-ii.pdf en voorbeeld uit internationaal onderzoek in artikel https://www.queens.herts.sch.uk/wp-content/uploads/2019/02/Interesting-iWood-articles.pdf

Tegelijkertijd weten steeds meer Brabanders de natuur te vinden in hun vrije tijd. Dat is terug te zien aan het stijgende aantal activiteiten in de natuur, waaronder verschillende vormen van buitensport. Ook blijkt dat een gedeelte van de mensen de natuur opzoekt voor zingeving en inspiratie. Of juist voor de sociale contacten, wat zeker geldt voor de jongere generatie die de natuur bezoekt of daar actief wil zijn.

De coronaperiode leidt tot een piek in natuurbezoeken. De verwachting is dat de aantrekkingskracht van de natuur blijvend is.

Natuurbezoek en -beleving werken positief op het waarderen van natuur. Maar er zit ook een keerzijde aan de steeds intensievere recreatie. Denk aan afval op plekken waar die niet hoort, loslopende honden en een te grote druk op de natuur. Een deel van de nieuwe bezoekers lijkt de natuur meer te zien als product dat ze consumeren, in plaats van als waardevolle plek voor flora en fauna. Het gevolg is dat het afsluiten van delen van kwetsbare natuurgebieden op de agenda staat. Dit staat dan weer haaks op de eis dat de gebieden toegankelijk moeten zijn.

Actieve inzet voor natuur

Naast 'gebruikers' van natuur is er ook een groeiende groep Brabanders die zich actief inzet om de natuur te behouden of te ontwikkelen. Naar schatting zijn er in Brabant 10.000 structurele en 150.000 incidentele natuurvrijwilligers. Dat betekent dat zo'n 6% van de Brabanders zich vrijwillig inzet voor de natuur. Maar het potentieel is veel groter. Uit onderzoek van Motivaction blijkt namelijk dat 15% van de Nederlanders geïnteresseerd is in groen vrijwilligerswerk.[2] Hier valt dus nog een wereld te winnen.

Meer en meer is er het besef dat natuur onmisbaar is om andere doelen te bereiken, bijvoorbeeld om klimaatverandering te verminderen, onze gezondheid te bevorderen of circulariteit en sociale cohesie te verbeteren. Zeker jongeren die zich zorgen maken over de toekomst, willen vaak graag een concrete bijdrage leveren. Een voorbeeld daarvan is De Groene Plaatsmakers, waarbij jongeren in Den Bosch vernieuwende en verrassende ideeën presenteren om hun stad groener, duurzamer en gezonder te maken. Ook initiatieven als Operatie Steenbreek en Struikroven (zie kader) laten zien dat werken aan natuur vaak samen gaat met andere doelen zoals klimaatadaptatie, sociale cohesie en gezondheid.



Struikroven

Er gaat veel groen verloren bij de komst van nieuwbouw of bij de renovatie van woonwijken. Stichting Struikroven, een snel groeiende groene landelijke beweging, redt het groen en geeft het een nieuwe plek in de omgeving. Het groen krijgt een tweede leven in tuinen van omwonenden, op plekken in de openbare ruimte (bijvoorbeeld parken of schoolpleinen) of in Roverstuinen, waar geroofd groen een tijdelijke plek krijgt voor hergebruik. Hierdoor draagt Struikroven onder andere bij aan biodiversiteit, klimaatadaptatie en circulariteit. Struikroven werkt altijd met en voor bewoners uit de buurt, waardoor steeds meer mensen zich vrijwillig inzetten voor natuur. Zie https://www.struikroven.nu/

Meer redenen voor investeren in natuur bij bedrijven

Een positieve grondhouding geldt zeker ook voor ondernemers die natuur om verschillende redenen een plek willen geven in hun bedrijfsvoering.[3] Dit zien we bij boeren die de omslag maken naar natuurvriendelijker vormen van landbouw. Waar ooit voorlopers

2 Cijfers van impuls Groene Vrijwilligers Noord-Brabant.

3 In 2014 onderzocht de Taskforce Natuur en Economie waarom bedrijven groene investeringen doen. Daaruit bleek dat er vier aanleidingen hiervoor zijn: 1. Het versterken van de concurrentiepositie (aantrekkelijke vestigingslocatie); 2. Het bedrijfsresultaat is afhankelijk van de aanwezigheid van natuur (vrije tijd sector, horeca); 3. Verdienkansen met natuur (bijvoorbeeld wonen) en 4. Belemmering in bedrijfsontwikkeling door natuurregelgeving.

hiermee startten, ontstaan er nu collectieve bewegingen zoals de Duinboeren en Herenboeren en is een groter project als Brabants Bodem en Natuurinclusieve landbouw ontstaan. Daarnaast zijn er de agrarische natuurverenigingen die op delen van hun grond natuur beheren en bijdragen aan kennis over natuur. Ook komen er breed gedragen campagnes waar bedrijven op inhaken, zoals het Deltaplan Biodiversiteitsherstel en een daarbij horend aanvalsplan landschapselementen.[4] Er dienen zich zelfs allerlei nieuwe partijen aan die graag investeren in natuur. Zo ontdekken zorgorganisaties de waarde van natuur voor gezondheid en investeren ze bijvoorbeeld in beweeg- en beleeftuinen. Voorlopers in het bedrijfsleven gaan vanuit hun eigen doelen investeren in natuur vanwege klimaatafspraken, zoals een bedrijf als Vanderlande (zie kader).

Bedrijf investeert in bos

Een voorbeeld van een bedrijf dat investeert in natuur is Vanderlande. Het bedrijf dat gespecialiseerd is in logistieke procesautomatisering op luchthavens, heeft een duurzaamheidsstrategie geformuleerd waarin het aangeeft dat het in 2040 neutraal wil zijn in CO_2-uitstoot. Daarvoor vergroent het de interne productieprocessen en waar dat niet meer mogelijk is, plant het onder andere bomen in samenwerking met *Trees for all*. Op die manier heeft Vanderlande 50 hectare bos geplant.

Toch blijkt het gros van de bedrijven pas in beweging te komen wanneer de regelgeving strenger wordt of wanneer de provincie of gemeenten expliciete randvoorwaarden stellen aan vestiging of uitbreiding en hierop toezien en handhaven.

Actieve bijdrage aan donkergroene natuurdoelen beperkt

Er is dus een groeiende groep vrijwilligers en bedrijven die tijd en geld investeert in natuur. Het effect hiervan op de donkergroene natuur is echter beperkt. Vrijwilligers en ondernemers investeren vooral in de eigen omgeving, zoals het vergroenen van de wijk (schoolpleinen) of het bedrijventerrein. Dat is waar zij binding mee hebben. Belangrijke motieven daarbij zijn vaak dat het bijdraagt aan een gezonde woon- en werkomgeving en aan sociale cohesie.

4 Deltaplan Biodiversiteitsherstel: https://www.samenvoorbiodiversiteit.nl



2.2. MATIGE VERBINDING MET HET NATUURBELEID

Dat er veel waardering voor natuur is en dat Brabanders en bedrijven zich daarvoor inzetten, betekent niet automatisch dat er draagvlak is voor het natuurbeleid. Er is in de samenleving zelfs veel discussie of de fundamenten van het natuurbeleid wel legitiem zijn. Het draagvlak is breekbaar zoals we zien bij de stikstofaanpak en belangentegenstellingen worden zichtbaar. Zelfs al heeft de provincie sinds 2012 ingezet op een grotere betrokkenheid van de samenleving bij de uitvoering van het natuurbeleid. Om verschillende redenen blijkt de uitvoering weerbarstig.

2.2.1. DISCUSSIE OVER HET BELEID

Het natuurbeleid staat sinds de uitspraak van de Raad van State over de Programma Aanpak Stikstof (PAS) hoog op de politieke agenda. Het leidt tot veel discussie in de samenleving en maakt de al bestaande belangentegenstellingen zichtbaarder. Bij delen van de samenleving die onder druk staan en waarbij het voortbestaan van het bedrijf onzeker wordt zoals bij de boeren, resulteert dit in een matig vertrouwen in de overheid.[5]

De stikstofcrisis heeft veel projecten stilgelegd in de woningbouw, infrastructuur en landbouw en dit is nog niet opgelost. Het heeft geleid tot een verhit debat en polarisatie over hoe natuur wordt afgewogen tegen maatschappelijke en economische belangen.

Juridische verankering borgt natuurdoelen, maar heeft ook nadelen

De huidige impasse over het stikstofbeleid komt voort uit gemaakte bindende afspraken van Nederland vanwege de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR). Deze richtlijn heeft als doel de biodiversiteit in Europa in stand te houden en te verbeteren. In de richtlijn is aangegeven welke planten, dieren en leefgebieden beschermd moeten worden door de lidstaten van de Europese Unie. Hiervoor zijn Natura2000-gebieden als leefgebied van hoogwaardige natuur aangewezen. Samen met andere natuurgebieden vormen zij het natuurnetwerk Nederland. Behalve de VHR zijn voor de verbetering van de natuur ook twee andere Europese richtlijnen van belang, de Nitraatrichtlijn (1991) en de Kaderrichtlijn Water (2000). Hiermee is het natuurbeleid stevig juridisch verankerd met duidelijke eisen aan omvang en kwaliteit van de Natura2000-gebieden.

Deze regelgeving zet vooral druk op (agrarische) ondernemers die in of nabij de natuurgebieden gevestigd zijn. Zeker omdat de bufferzones rondom de Natura2000-gebieden zo belangrijk blijken voor natuurherstel dat de huidige wijze van landbouwproductie daar niet meer bij past. Ondernemers wordt gevraagd om hun bedrijfsvoering aan te passen, grond om te vormen tot natuur of grond te verkopen. Dit geeft onzekerheid over de toekomst en raakt de bestaanszekerheid en identiteit van mensen die zich verbonden voelen met de bedrijfslocatie en de grond. Op dit moment lijken natuur en economie vooral met de rug naar elkaar te staan en is er discussie over 'waarom de natuur voorrang krijgt'.

Scheiding landbouw en natuur

De discussie over natuurbeleid is er al langer. Het natuurbeleid van de overheid kent zijn oorsprong in de jaren zeventig als reactie op de negatieve effecten van de intensivering en schaalvergroting van de landbouw op natuur.[6] Er werd ingezet op ruimtelijke scheiding van kwetsbare natuurgebieden en landbouw. In de andere gebieden kon de landbouw zich 'gewoon' verder ontwikkelen. De ruimtelijke scheiding van landbouw en natuur gaf al tegenstand onder boeren en andere belanghebbenden. Eind jaren negentig kreeg natuur een nog belangrijkere plek met de komst van de Ecologische Hoofdstructuur, de voorloper van het NNB. Naast bescherming van bestaande natuur ging de overheid nieuwe natuur ontwikkelen waar vaak landbouwgrond voor nodig was. Dit leidde tot harde tegenstellingen tussen natuur en landbouw. Er ontstond wederzijds onbegrip en wantrouwen die niet meer verdwenen zijn. In de discussie ging het over verlies van productieve landbouwgrond en nauwelijks over de positieve doorwerking van natuur. Het frame van 'herstel' van natuur suggereerde schulden aan de zijde van de landbouw.

Sectoraal en onbegrepen natuurbeleid

Het onbegrip ten opzichte van het natuurbeleid is mede gevoed door de manier waarop het is vormgegeven. Vanwege de juridische verankering is het sectoraal opgezet met weinig verbinding met andere beleidsterreinen en de 'gewone' leefwereld. De wereld van natuur is een wereld op zich geworden met zijn natuurdoeltypen, habitatkaarten en natuurpakket-

5 zie Volkskrant, 21 oktober 2021

6 Door de snelle naoorlogse veranderingen is er o.a. geen sprake meer van een landbouw die natuur en landschap in stand houdt en zelfs verrijkt maar "dat deze situatie vrijwel in haar tegendeel is omgeslagen". PBL WUR rapport. Het Nederlandse natuurbeleid in zijn institutionele context WUR WOt-technical report 187, november 2020.

ten. Dit is een wereld waar alleen beleidsambtenaren, natuurexperts, ecologen, professionals en gespecialiseerde adviesbureaus zich thuis voelen. Het natuurbeleid heeft een technocratisch en wetenschappelijk karakter dat ver afstaat van de ondernemers die geconfronteerd worden met de gevolgen van het beleid. Laat staan dat de gemiddelde Brabander die graag een natuurgebied bezoekt iets meekrijgt van die natuurwereld. Het gevolg is dat het natuurbeleid onbegrepen is. Dat alleen al maakt dat er al snel discussie is over het natuurbeleid.

Discussie over natuurbeheer

Na incidenten met grazers in de Maashorst komt er discussie over de veiligheid van de recreanten. Natuurorganisaties geven aan dat de recreanten afstand moeten houden, maar dit is voor inwonersgroepen niet voldoende om de veiligheid te borgen. Ondanks een belevingsonderzoek blijft er politieke en maatschappelijke discussie over de veiligheid met betrekking tot grote grazers.

De Deurnsche Peel wordt steeds droger en lijdt onder de stikstofdepositie. Om de natuur te herstellen, is gestart met het natter maken van het unieke gebied. De ingrijpende werkzaamheden om het waterpeil te verhogen, vallen niet bij iedereen in goede aarde. Inwoners geven aan niet te begrijpen waarom bomen worden gerooid ten behoeve van veenmos. Ze wijzen ook op het verdwijnen van cultuurhistorie. (Volkskrant 10 december 2021)

2.2.2. RUIMTE IN BRABANT VOOR DE SAMENLEVING

De discussie over het natuurbeleid gaat aan Noord-Brabant zeker niet voorbij. Er ligt dan ook een grote opdracht. Na de decentralisatie van het natuurbeleid heeft de provincie een stevige ambitie neergezet (zie kader). En ook al kiest ze daarbij voor een uitnodigende benadering, de uitvoering gaat niet vanzelf.

Zo zijn er de afgelopen jaren stappen gezet om met meer partijen aan de natuurdoelen te werken. Voor het NNB is de samenwerking met manifestpartijen verbreed. Het GOB daagt als uitvoeringsorganisatie partijen uit om bij te dragen aan het NNB en heeft daaraan de afgelopen jaren met subsidies voor grondaankoop, eigen grondverwerving en ontwikkeling van pachtconstructies een impuls gegeven. In het agrarisch gebied is via subsidieregelingen het natuurbeheer en aandacht voor de kwaliteit van het landschap gestimuleerd. Ingezet is om natuur en economie meer te verbinden, bijvoorbeeld ook op bedrijventerreinen. Het natuurbeleid van Noord-Brabant richt zich dus al op verbinding met de samenleving.

Er zijn dus nieuwe partijen betrokken bij het natuurbeleid, maar het gaat in de uitvoering niet vanzelf. Daarbij is er onderscheid tussen de verschillende 'soorten' natuur. Vooral bij het NNB, met als onderdeel de Natura2000-gebieden, komt de verbinding met andere partijen moeilijk van de grond. Hier gelden strenge eisen voor de natuur, de financiering en de inzet van beheerders zodat grondeigenaren hieraan moeilijk kunnen meewerken. Bij agrarisch of stedelijk groen is de verbinding met de samenleving makkelijker te maken. Hier zijn minder zware eisen voor de natuur en kunnen en willen grondeigenaren en andere partijen sneller bijdragen.

Grote natuurambities Noord-Brabant

In 2011 droeg het Rijk de uitvoering van het natuurbeleid over aan de provincies. Die decentralisatie ging gepaard met bezuinigingen en leidde tot verkleining van het te realiseren natuurnetwerk (voorheen Ecologische Hoofdstructuur).

Brabant koos voor een ambitieuze aanpak en ging voor een provinciale aanvulling op het landelijke natuurnetwerk en zette daar € 240 miljoen voor opzij. Met deze aanpak is Brabant uniek ten opzichte van andere provincies in Nederland.

De realisatie van het NNB voert Brabant samen met maatschappelijke partners, de zogenaamde manifestpartners, uit. In 2010 sloten elf organisaties een natuurmanifest met de provincie Noord-Brabant: de vier waterschappen, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Brabants Landschap, Brabants Particulier Grondbezit, de Brabantse Milieufederatie, de ZLTO en Top Recreatieondernemers. Gezamenlijk willen zij € 160 miljoen investeren in de Brabantse natuur. In 2019 sluiten bij een nieuw manifest ook de vijf grote Brabantse steden, VNO-NCW, Brabant Water en alle andere Brabantse gemeenten, vertegenwoordigd via de regio's, aan. Samen zijn dit de manifestpartners die met ondersteuning van de provincie het Natuurnetwerk Brabant willen realiseren.

2.2.3. KNELPUNTEN BIJ DE UITVOERING

Er is dus bij sectoren in de samenleving die geraakt worden door het natuur- en stikstofbeleid weerstand tegen het beleid. Zeker waar natuurdoelen leidend zijn en het belangen van grondeigenaren raakt. Betrokkenheid van de samenleving blijft om meerdere redenen relevant, voor draagvlak, maar ook voor financiering van de nog te realiseren natuurdoelen en voor de langetermijnborging van natuur in de samenleving. De uitvoering van dat beleid gaat echter niet vanzelf, we zien daarbij verschillende knelpunten.

Geen perspectief op verdienmodel

Omvorming naar natuur is iets waarvoor grondeigenaren huiverig zijn. Tot nu toe zijn er weinig ondernemers die dat willen doen, veelal biologische en verbrede landbouwbedrijven.[7]

Er zijn verschillende oorzaken voor het gebrek aan belangstelling voor omvorming van grond naar natuur. De belangrijkste is dat tot nu toe een passend verdienmodel dat ook op de lange termijn functioneert moeilijk te realiseren is. Om dat te vinden vraagt in ieder geval een lange adem.[8] Zolang grondeigenaren hier onvoldoende zicht op hebben, gaan zij geen nieuwe natuur realiseren. Daar komt bij dat zeker in de landbouw de financierende partijen, zoals de banken, tot nu toe eerder een remmende dan een stimulerende rol ingenomen hebben.

Een ander obstakel is de regelgeving. Want zelfs als een grondeigenaar wel bereid is te investeren in natuur dan komt hij verschillende knelpunten tegen, zoals ingewikkelde subsidie- en vergunningsregels en trage procedures.

Dan is er nog de druk die veel voorlopers ervaren van hun collega's. Of, als boeren gezamenlijk een initiatief starten, dan wil de een verder gaan dan de ander, of de een profiteert meer dan een ander. Dit zien we bijvoorbeeld terug bij het project Cruijslandse Kreken en Smalle Beek, waarbij enkele grondeigenaren willen investeren in het herstel van de kreek met nieuwe natuur en ruimte voor waterberging. Dit breed gesteunde project is gestrand omdat de lasten van de grondeigenaren in het betreffende gebied niet gelijk verdeeld zijn.

Knelpunten bij samenwerking manifestpartijen

Naast knelpunten bij grondeigenaren, zijn er ook knelpunten in de samenwerking met de manifestpartners. De verdeling van verantwoordelijkheden tussen de verschillende partners is vaak niet helder, waardoor de uitvoering stokt. Zo is het vaak niet duidelijk welke taak en rol de provincie, het waterschap, de gemeenten of de natuurorganisaties hebben. Bovendien gaat de besluitvorming over veel schijven, waarbij elke partner zijn eigen procedures kent. Dit heeft effect op het tempo van het realiseren van nieuwe natuur én maakt het gelijktijdig werken aan bodem- en waterkwaliteit moeilijk. Daar komt bovenop dat de uitvoeringscapaciteit onvoldoende is om de ambities waar te kunnen maken. Dit geldt zowel voor de provincie als voor de manifestpartners.

Knelpunten om nieuwe partijen te betrekken

Voor nieuwe partijen is het niet altijd eenvoudig om een rol van betekenis te spelen in het realiseren van nieuwe natuur. De klassieke natuurorganisaties domineren hier het speelveld. Brabants Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer zijn gewend om mét hun beelden van wat natuur is én de geldende regels te werken. Ook een nieuwe partij als Stichting Ark kent inmiddels het klappen van de zweep. Het is echter nog steeds moeilijk voor particulieren – voor wie dat geen dagelijkse kost is – om daadwerkelijk een rol te spelen in natuurbeheer. Denk aan boeren in omschakeling, landgoedeigenaren en initiatiefnemers van voedselbossen. Daarmee is eigenlijk in de praktijk geen sprake van een gelijk speelveld, hoewel wettelijk wel het geval (er is sprake van gelijkberechtiging).

Werk maken van handhaving

Een laatste knelpunt heeft te maken met natuur en landschap bij nieuwe economische ontwikkelingen. Dan worden er afspraken gemaakt en intenties uitgesproken, maar zijn de afspraken onvoldoende concreet. Voor een werkelijke verbetering en uitbreiding van natuur is het zaak dat relevante overheden (provincie en gemeenten) zorgen voor afrekenbare doelen in combinatie met toezicht en handhaving en zo mogelijk sancties bij het niet nakomen ervan. Het vraagt ook om het verbinden van natuurbeheer en natuurcompensatie aan het gebied (zie kader).

7 Zie evaluatie van Beleidsnota Brabant Uitnodigend Groen (BrUG), Berenschot (2021).
8 Zie ook advies met Commissie Uitvoeringsprogramma ondersteunende maatregelen transitie veehouderij, december 2020.

AFC Dinteloord: randvoorwaarden voor natuurcompensatie

Dat een duidelijk eigenaarschap en randvoorwaarden voor natuurcompensatie nodig zijn, laat de casus van het Agri & Food Cluster (AFC) bij Dinteloord zien. Toen het AFC werd ontwikkeld, is grond aangekocht voor het industrieterrein en is een landschapskwaliteitsplan gemaakt. Voor het realiseren ervan is geld in een fonds gebracht, maar geen grond aangekocht. Er is niet aangegeven wie verantwoordelijk is voor het realiseren van de afspraken. Daarvoor is het nodig om mét de verwerving van grond voor het industrieterrein meteen ook de grond voor natuurcompensatie aan te kopen en de initiatiefnemer van het terrein verantwoordelijk te laten zijn voor de natuurcompensatie. Nu komt het veel voor dat natuurcompensatie wordt afgekocht en het geld bij de gemeente wordt ondergebracht. Dan wordt dit in een ander gebied gecompenseerd. Dat helpt over het algemeen niet om het initiatief goed in te passen en inwoners te binden aan het initiatief en aan het landschap.

2.3. ER IS MOMENTUM

We zien dus een matige verbinding met het natuurbeleid. Ook zijn er knelpunten bij de uitvoering ervan. Positief is dat meer Brabanders de natuur ervaren en beleven, wat maakt dat er meer waardering voor natuur ontstaat. Daarnaast is een beweging op gang waarbij meer inwoners zich actief inzetten voor de natuur in de eigen omgeving. Bedrijven pakken het meer op, vaak vanuit andere motieven zoals klimaat, een gezonde leefomgeving of een duurzame voedselproductie.

Bovendien staat met de stikstofcrisis natuur stevig op de politieke en maatschappelijke agenda. Het terugdringen van de stikstofemissies is nodig voor natuurherstel en om economische ontwikkelingen mogelijk te maken. Bij het debat over effectieve maatregelen en oplossingen hiervoor, kan ook ruimte ontstaan om te verkennen wat een vertaling is van de internationale natuurafspraken waaraan Nederland gebonden is. Dan gaat het onder andere over de vraag hoe met partijen te zorgen voor een goede staat van instandhouding van natuur. Wat zijn dan de natuurdoelen, wat is daarin effectief en is er met behoud van natuurkwaliteit een bepaalde vorm van flexibiliteit in de strenge regels denkbaar? Dan staat niet alleen bescherming en behoud van natuur voorop, maar is ook een ontwikkelingsgerichte kijk naar natuur denkbaar: natuur die bijdraagt aan het klimaatvraagstuk, maar ook natuur in de nabijheid van mensen, van stadscentra tot in natuurgebieden.

Dit tezamen maakt dat er momentum is om de verbinding tussen samenleving, natuur en natuurbeleid te versterken en knelpunten op te lossen. Momentum om natuur als bondgenoot te zien en niet als hindermacht. Hieronder zijn de verschillende knelpunten en kansen op een rij gezet.



KANSEN	KNELPUNTEN
Meer verbinding met de natuur: • Brabanders weten steeds meer de natuur te vinden voor recreatie. • Brabanders waarderen natuur. • Brabanders zijn actief als vrijwilliger voor natuur en er is een potentieel dat actief wil zijn. • Natuur draagt bij aan andere vraagstukken, zoals klimaat en gezondheid en zorgt voor sociale cohesie. • Bereidheid bij ondernemers om te investeren in natuur neemt toe, vaak vanuit andere motieven zoals duurzaamheid en klimaat. • Natuur staat hoog op politieke en maatschappelijke agenda.	**Er is discussie over de fundamenten van het natuurbeleid:** • Het natuurbeleid is onbegrepen. • Natuur concurreert met andere belangen. • Technocratische invulling beleid. • Het vertrouwen van boeren in de overheid is laag. • Verschillende beelden van wat natuur is. • Sectoraal in plaats van integraal beleid.
Bereidheid manifestpartners om gemaakte afspraken te halen.	**Bijdrage bedrijven en inwoners aan natuurdoelen nog beperkt:** • Er is een matige verbinding van de samenleving met de natuurdoelen. • Financiering voor investering in natuur moeilijk. Voor grondeigenaren onvoldoende verdienmodel. • Regels en procedures zijn star en moeilijk te begrijpen. • Druk uit eigen kring maakt vernieuwing moeilijk.
Discussie over strikt natuurbeleid, mede onder druk van stikstofcrisis.	**Knelpunten bij de uitvoering:** • Onvoldoende capaciteit. • Onduidelijkheid over verantwoordelijkheden. • Besluitvorming over veel schijven. • Handhaving onvoldoende.





03

DE OPGAVE: NAAR EEN OFFENSIEF EN VERBINDEND NATUURBELEID

EEN NIEUW NARRATIEF VOOR NATUUR

De inspanningen van de provincie hebben de afgelopen tijd tot resultaat geleid. Er is initiatief genomen om – delen van – de samenleving te betrekken bij de inrichting en verwerving van natuur en bij het bevorderen van biodiversiteit. Maar er is meer nodig om de kwaliteit en kwantiteit van natuur in de volle breedte van Brabant te verbeteren. Met de benoemde knelpunten is er werk aan de winkel, vooral in de uitvoering.

Steeds duidelijker wordt hoe belangrijk natuur is, hoe die verweven is in ons leven: voor gezondheid en ontspanning, voor het opvangen van de effecten van klimaatverandering, voor het vestigingsklimaat van bedrijven, voor recreatie en sociale ontmoeting en voor het ontwikkelen van nieuwe *commons*, zoals het collectief verwijderen van afval. We zien allerlei initiatieven in de samenleving van burgers tot bedrijven, van voedselbos, stadstuinen tot een verzekeringsmaatschappij die milieuvriendelijke boeren 5-10% korting geeft op de pacht tot banken met een biodiversiteitsfonds.[9]

Een bredere kijk op natuur en natuurbeleid biedt kansen. Het provinciaal beleid is er niet alleen om het NNB te realiseren, maar ook om natuur te laten bijdragen om vele actuele vraagstukken op te lossen. Natuur is daarin geen hindermacht, maar bondgenoot en oplossing.

Natuur is aan de ene kant de topnatuur met zijn bijzondere planten en dieren in de habitats van de Natura2000-gebieden. Deze

9 https://fd.nl/financiele-markten/1420251/grootgrondbezitter-asr-verlaagt-pacht-voor-schone-boeren-nfl-1ca3kbr8o; ASN streeft met zijn biodiversiteitsfonds jaarlijks naar 23.000 m² herstelde biodiversiteit per belegde 10.000 euro. Advertentie in Volkskrant op 27 november 2021. Zie verder https://www.asnbank.nl/

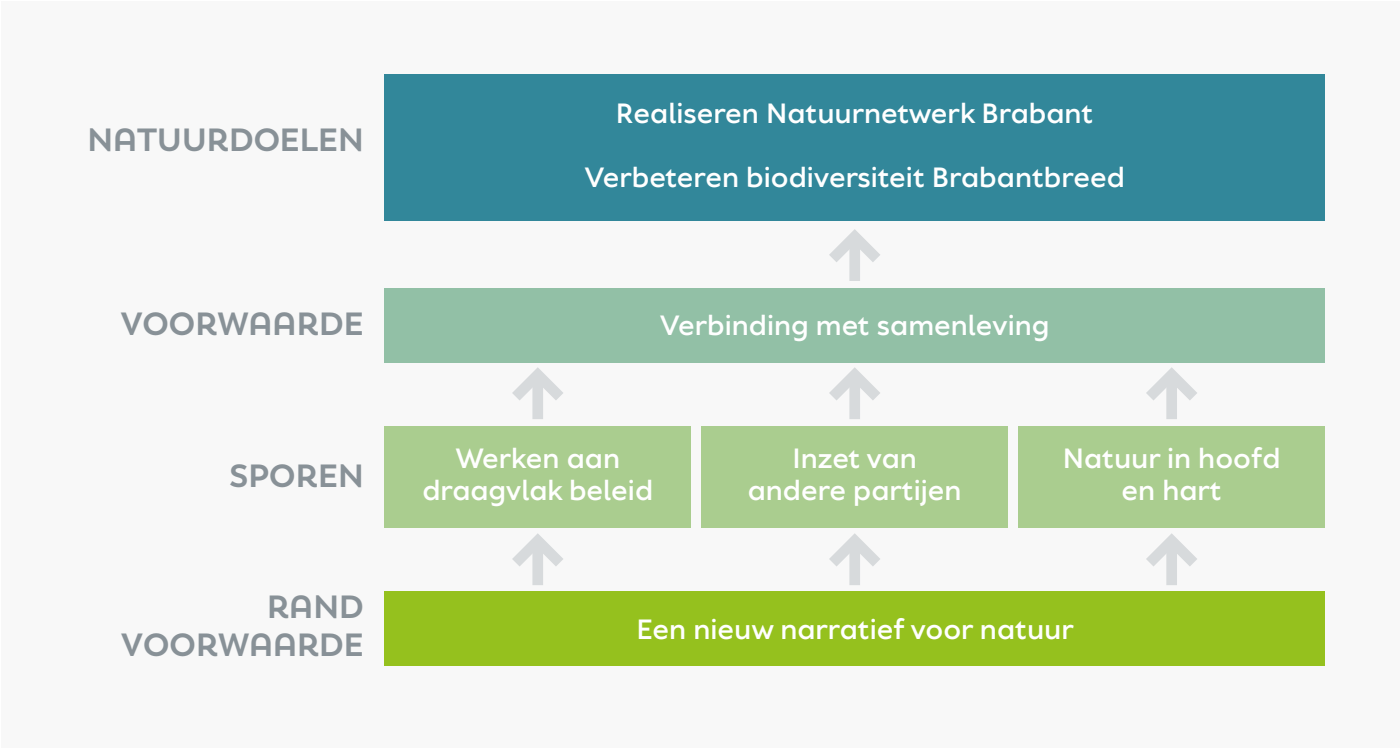
wordt hoog aangeslagen vanwege de waarde voor de biodiversiteit. Hierover zijn internationale afspraken gemaakt en deze natuur vormt het fundament voor het natuurbeleid. Tegelijkertijd biedt een bredere inzet van de provincie kansen, voor biodiversiteit, maar ook voor een betere verbinding met de samenleving. Dan hebben we het over natuur in een vorm van basiskwaliteit, met natuur in samenspel en verweven met voedsel- en energieproductie en vormen van wonen. Én over de stadsnatuur met kleine boscomplexen (tiny forests) en bloemen in boomspiegels als resultaat van samenwerking en ontmoeting in een buurt.

Het realiseren van natuur dient meerdere doelen. Het vraagt om een optimistisch verhaal met de inspiratie uit tal van veelbelovende projecten. Een verhaal dat vertelt van de voordelen van natuur. Een verhaal dat vertrekt bij de leefwereld van de Brabander, voorbij het sectorale en technocratische beleid. Gericht op een structurele inbedding van natuur in onze omgeving: van voordeur tot en met Natura2000.

Met dit narratief als overkoepelend vertrekpunt zien we voor het toekomstig natuurbeleid van de provincie drie nauw met elkaar samenhangende sporen.

1. Draagvlak creëren voor het natuurbeleid en de uitvoering ervan.
2. Randvoorwaarden creëren voor de inzet van partijen, bedrijven, maatschappelijke organisaties en inwoners, voor het realiseren van het NNB en het verbeteren van de biodiversiteit in brede zin.
3. Vergroten van de betrokkenheid van de Brabander bij natuur. We zien dit spoor als een fundament voor de twee andere sporen, een gedragen natuurbeleid, als een onmisbare onderstroom en voedingsbodem voor inzet en zorg voor de natuur.
   In figuur 1 is dit in een schema weergegeven.

Deze drie sporen vragen om verschillende soorten inzet van de provincie. Bij elk van de drie sporen is een logische route om vanuit het gebied te vertrekken (gebiedsgericht). Hoewel de provincie zich met haar organisatiekracht en middelen logischerwijs focust op de gebieden van het NNB en de zones eromheen, zien we ook voor het agrarisch en stedelijk gebied meerwaarde van een gebiedsgerichte benadering.



Figuur 1: Sporen voor verbinding samenleving met natuur.

SPOOR 1: WERKEN AAN DRAAGVLAK VOOR BELEID, RICHTING GEVEN EN REGIE NEMEN

Er is al langer discussie over het natuurbeleid. De stikstofcrisis heeft dit alleen maar versterkt. De provincie is dan ook – samen met het Rijk – eigenaar van een urgent vraagstuk. De landelijke en internationale verplichtingen vragen van de provincie om van natuurbeleid tot uitvoering te komen. Dat betekent dat op korte termijn de tegenstellingen tussen natuur en andere vormen van grondgebruik overwonnen moeten worden. Het landelijk beleid geeft hierin in belangrijke mate de randvoorwaarden (met aanpak en middelen) mee, de provincie is aan zet om regie te nemen voor de uitvoering.

1. ZORG VOOR CONSISTENTE KOERS EN SAMENHANG IN BELEID

Het is van belang dat de provincie een duidelijke, consistente en daarmee geloofwaardige koers vaart met heldere kaders. Dat is de manier om het draagvlak voor het natuurbeleid te vergroten.

Dit begint ermee dat het natuurbeleid van de provincie verbonden is met ander relevant beleid. Zo is het ook nodig gelijktijdig de stikstofbelasting te verminderen, bodem- en waterkwaliteit te verbeteren en klimaatverandering tegen te gaan. Onder dit terrein valt ook de bossenstrategie.

Onderdeel van die samenhang is een langetermijnkoers om recht te doen aan de Europese en landelijke afspraken.

Met de stikstofcrisis is expliciet geworden hoe de natuurkwaliteit afhankelijk is van de inrichting van onze samenleving: de manier waarop we ons voedsel produceren, de mobiliteit organiseren en onze economie inrichten. Een structurele inbedding van natuur betekent dat de provincie natuur onderdeel maakt van de bredere beleids- en investeringsbeslissingen en de te maken ruimtelijke afwegingen. Om daarmee te voorkomen dat natuur te maken krijgt met cumulatieve negatieve effecten en als zachte factor het onderspit delft. Én ook dat de voordelen van natuur voor andere vraagstukken kunnen worden benut.

Dit alles vraagt ook om communicatie over waarom keuzes worden gemaakt en hoe invulling wordt gegeven aan het natuurbeleid en wat het oplevert. Zeker in de gebieden met ingrijpende herstelwerkzaamheden voor natuur is het nodig om inwoners en andere organisaties vanaf het begin te betrekken. (Zie ook kader ‘Wat is natuur?’ op pagina 9)
In een langetermijnkoers is het ook van belang rekenschap te geven van veranderende omstandigheden. Een voorbeeld: in de klimaataanpak is het belangrijk om robuuste natuur te behouden en te realiseren. Maar als duidelijk wordt dat klimaatverandering ertoe leidt dat te behouden soorten verdwijnen, dan moet de vraag op de landelijke tafel komen welk type natuurbeleid wél toekomstbestendig is én goed geborgd kan worden.

2. ZORG VOOR SAMENHANG IN DE UITVOERING

Governance op orde

Een gebiedsgerichte aanpak is essentieel om de realisatie van de natuur en daarmee samenhangende doelen te bereiken én om de voorwaarden te creëren voor meer draagvlak voor het beleid. Hiervoor is een goede uitvoeringstructuur (governance) nodig.

Het betekent dat betrokken overheden (provincie, waterschappen en gemeenten) en manifestpartijen heldere afspraken maken over wie trekker is in een gebied en te komen tot snelle besluitvorming. Het gaat hier om een eenduidig gedelegeerd mandaat om de uitvoering te versnellen.

In de gebieden waar natuurrealisatie aan de orde is, vraagt dit om ondersteuning: vakmensen met kennis (financieel, ruimtelijke ordening, natuur) en netwerken die als aanspreekpunt fungeren en vertrouwen genieten in het gebied (zie kader).

Rentmeester in Dommeldal

De provincie Noord-Brabant financiert de inzet van een rentmeester in het Dommeldal. De rentmeester kent het gebied en gaat in gesprek met de grondeigenaren. Verkennend en niet met het mes op tafel. Om vervolgstappen te kunnen zetten, moet de rentmeester snel kunnen handelen bij het beschikbaar komen van grond. Dat betekent dat deze mandaat heeft en niet afhankelijk is van de huidige complexe en trage procedures van besluitvorming.

Onderdeel van de governance is ook een betere stroomlijning van financiële middelen.

Een verkenning – samen met het rijk en de andere overheden – naar een doelmatige en duurzame instrumentenmix is nodig. Denk aan een verkenning naar een gebiedsfonds. Hierin kunnen verschillende regelingen en subsidies ondergebracht worden en opbrengsten van een gebied terugvloeien. Daarnaast is intensiveren van het grond- en pachtbeleid noodzakelijk, waar zowel kopen, ruilen als verpachten mogelijk is. Gelijktijdig is het zaak snelheid te maken en door te pakken waar urgentie is, bijvoorbeeld als er kansen liggen via kavelruil en andere kleine landinrichtingsprojecten.

De voorziene extra financiële middelen vanuit het rijk voor de stikstof- en klimaataanpak (via het Programma Natuur) geven extra aanleiding om te zorgen voor een doelmatige besteding. Het gaat er om erop toe te zien dat deze forse impuls bij gaat dragen aan de natuuropgaven en daarmee samenhangende structurele oplossingen bij de transities in het landelijke gebied.

Bied ruimte voor maatwerk binnen de gebiedsgerichte aanpak
In de Natura2000-gebieden zijn de Europese verplichtingen leidend. Maar voor alle (natuur)gebieden is het van belang dat de basisvoorwaarden (zoals water- en bodemkwaliteit) van het systeem op orde zijn. De vraag is dan of op die plek hoogwaardige natuur volgt of een vorm van basiskwaliteit natuur voldoende is. In dit verband kan een concept Basiskwaliteit Natuur (BKN) een hulpmiddel zijn.[10] Het is dus zaak vast te stellen welke natuurkwaliteit er in een gebied nodig is en hoe partijen dit kunnen invullen. Dat betekent dat partijen met elkaar in een gebied in gesprek gaan over welke doelstellingen voorop staan, wat de opdracht is en wat de bijdrage van grondeigenaren, inwoners en bedrijven kan zijn. Dit biedt mogelijkheden voor meer eigenaarschap van de samenleving.

De casus van de Korenwolf is een voorbeeld van hoe door een proces van dialoog, maatwerk en flexibiliteit natuur en economie kunnen samengaan:

De korenwolf: van dwarsligger tot symbool voor de Limburgse natuur
Twintig jaar geleden leek de korenwolf een symbool te worden van doorgeschoten natuurbeleid dat economische ontwikkelingen dwarsboomde. De korenwolf, een soort die op uitsterven stond, moest volgens de internationale verplichtingen beschermd worden. De provincie Limburg kwam met beschermingsmaatregelen en betrok daar nadrukkelijk de grondeigenaren bij. Zo konden boeren in het gebied compensatie krijgen van misgelopen inkomsten als zij een geschikte leefomgeving creëerden voor de korenwolf. De maatregelen werden pas effectief toen de belangen van de boeren en de uitvoerbaarheid van het beleid een plek kregen. Met de instelling van een Korenwolfcommissie en later een gebiedscoördinator is er gezorgd voor een betere communicatie en onderling vertrouwen. Dit leidde tot maatregelen die ook tegemoet kwamen aan de bedrijfsvoering van de boeren. De lerende aanpak van de provincie Limburg zorgde ervoor dat er een balans is gevonden tussen aanpassing van het beleid enerzijds en de kosten van het wijzigen van het beleid anderzijds. Hierdoor is de korenwolf niet meer een dwarsligger, maar juist een symbool voor de verbinding van natuur en economie in Limburg geworden.

Uit studie PBL 'Lessen van twee decennia korenwolfbeleid' voor het stelsel van agrarisch natuurbeheer zien.



10 Bij het concept Basiskwaliteit Natuur (BKN) gaat het om een set van condities die nodig is om algemene soorten algemeen te laten zijn, blijven of worden. Het is een minimale kwaliteit van het leefgebied van soorten die nodig is. Zie rapport op weg naar basiskwaliteit natuur.

SPOOR 2: INZET VOOR NATUUR(BELEID): VAN BOER TOT STADSBEWONER

Tot op heden is de bijdrage van grondeigenaren en andere partijen aan natuur (met name aan het NNB) beperkt, terwijl nieuwe partners juist zo nodig zijn. Om nieuwe partners mee te krijgen, is op verschillende terreinen actie nodig.

Het is hierbij van belang om natuur breder te zien dan alleen die van het NNB. Natuur levert immers waarde op voor onze gezondheid, voor ons voedsel en bij klimaatverandering. Natuur is dan onze bondgenoot, juist buiten het NNB, dus in het stedelijk en agrarisch gebied. Hier liggen kansen voor initiatiefnemers, bedrijven, inwoners en anderen om bij te dragen aan natuur en vergroening van het gebied. Daar is meer (juridische) speelruimte. Voor de provincie gaat het hier om de goede randvoorwaarden te creëren.

3. BIED HULPSTRUCTUREN VOOR INITIATIEFNEMERS

Een belangrijke voorwaarde om nieuwe partners bij de natuur betrokken te krijgen is dat er een gelijk speelveld is ten opzichte van organisaties die al langer meedraaien, met name bij het realiseren van het NNB. Nieuwe partijen hebben hulp nodig van deskundige adviseurs om wegwijs te raken in de wirwar van regels, onduidelijke en veranderende beleidskeuzes en trage besluitvorming door de betrokken overheden. Tegelijk is het wel nodig de eigen (provinciale) regels en procedures waar mogelijk te vereenvoudigen. Dat straalt ook meer vertrouwen naar initiatiefnemers uit.

Met het GOB zijn eigenaren en initiatiefnemers actief benaderd en hebben zij ondersteuning gekregen. Deze aanpak is succesvol. Het heeft er toe geleid dat er nieuwe natuur voor het NNB is bijgekomen. Via het Ondernemend Natuurnetwerk hebben grondeigenaren ruimte om een bijdrage te leveren.

De aanbeveling is dan ook om ondersteuning bij natuurinitiatieven voor iedereen beter toegankelijk te maken in de hele provincie, dus niet alleen binnen het NNB maar ook in het buiten- en stedelijk gebied. Daarvoor is een infrastructuur nodig met duidelijke aanspreekpunten waar initiatiefnemers en geïnteresseerden terecht kunnen. In het buitengebied kunnen dat natuurorganisaties of waterschappen zijn, maar ook andere nieuwe gebiedspartijen (zie kader).

Particulier initiatief Heijningen

Enkele jaren geleden werden er achter het huis van een particulier windmolens geplaatst. Natuurcompensatie werd beloofd door de provincie en de gemeente Moerdijk kreeg het geld om dit uit te voeren. Maar de natuurcompensatie kwam er ondanks afspraken niet. Daarop startte de particulier zelf het initiatief om een natuurgebied achter zijn huis aan te leggen. De initiatiefnemer wist wat hij wilde, maar niet hoe het moest. Hoe richt je het natuurgebied in? Welke voorwaarden en regelingen zijn er en welke vergunningen zijn nodig? Hoe krijg je de financiering rond? En hoe zorg je ervoor dat het in de toekomst goed onderhouden blijft? Dankzij de hulp van Brabants Landschap en financiering van de Postcodeloterij is er bijna 1 hectare nieuwe natuur gerealiseerd. De aangelegde natuur trekt veel insecten en vogels aan. Ook is de zeldzame kemphaan gespot.

Voor het stedelijk gebied ligt een aanjagende taak voor de gemeenten voor de hand. Nog niet alle gemeenten pakken dat op. Denk bijvoorbeeld aan het vergroenen van (bestaande) bedrijventerreinen. Aan de provincie de taak om gemeenten hierop aan te spreken.

Zo'n hulpstructuur ondersteunt het bredere gebiedsproces. Elk gebied heeft namelijk zijn eigen kenmerken, vraagstukken en stakeholders en vraagt daarom om een eigen aanpak. Met een gebiedsgerichte hulpstructuur wordt het mogelijk om per gebied tegelijkertijd meerdere doelstellingen te realiseren en meerdere financieringsbronnen aan te boren. Zo raken initiatiefnemers, zowel individuen als collectieven, enthousiast om energie te steken in de ontwikkeling van een gebied en om mee te willen helpen natuur te realiseren.

Voorbeelden van collectieve organisaties die mee kunnen doen met zo'n gebiedsproces zijn de agrarische natuurverenigingen, dorpsraden of gebundelde burgerinitiatieven zoals Trefpunt Groen in Eindhoven. Maar ook bedrijven uit de regio kunnen worden uitgedaagd.

Aanbod grondeigenaren concreet maken
Brabants Particulier Grondbezit (BPG) en ZLTO hebben een gezamenlijk aanbod uitgesproken om 4.000 hectare nieuwe natuur te realiseren. Ze verbinden hieraan de voorwaarde om flexibeler op gebiedsniveau invulling te geven aan de natuureisen, gecombineerd met een duurzaam groen verdienmodel. Het is dan zaak zo'n aanbod gezamenlijk concreet te maken, bijvoorbeeld in de aanleg van zoveel m^2 aan houtwal en andere landschapselementen. Met relatief een beperkt grondoppervlak kan dan gezorgd worden voor levensvoorwaarden (een gewenst minimum aan natuurkwaliteit) van flora en fauna.

4. BENUT STURENDE INSTRUMENTEN

Naast ondersteunen kan de provincie ook gericht sturen. Dan gaat het over mogelijkheden die ze nu al heeft binnen bestaande wetgeving en die ze gericht kan inzetten. Zoals de mogelijkheid van het omgevingsbeleid met zijn algemeen geldende en instructieregels richting gemeenten. En de bevoegdheid van de provincie voor de Natuurbeschermingswet, waarbij ze vergunningen verleent, toezicht houdt en moet handhaven. Dat biedt de mogelijkheid om het gesprek aan te gaan met bedrijven over de randvoorwaarden voor hun *license to operate* of hun *license to grow*. Zo'n gesprek biedt een uitgelezen kans om met de vergunningaanvrager het gesprek te hebben over hoe hij kan bijdragen aan natuur en vergroening.

Ook gemeenten hebben de mogelijkheid om landschappelijke inpassing, natuur en groen een vaste voorwaarde te laten zijn bij de locatiekeuze van nieuwe bedrijven en bij planvorming bijvoorbeeld via een Omgevingsplan:

Gemeenten en Omgevingsplan
Gemeenten spelen een belangrijke rol als het erom gaat natuur dichtbij de inwoner te brengen. Zij werken vanuit ruimtelijk en omgevingsbeleid aan stedelijk groen in de straat, buurt en wijk en aan verbinding met het natuurnetwerk. Gemeenten kunnen via de nieuwe Omgevingsplannen voorwaarden verbinden aan groen en natuur als onderdeel van ruimtelijke ontwikkeling. Zo verplicht de gemeente Eindhoven en omliggende gemeenten bij nieuwbouw (21.000 woningen zijn gepland) een oppervlakte van $8m^2$ groen per woning. Ook staat bij de grote steden van Brabant (B5) vergroenen en verblauwen duidelijk op de agenda.



5. STIMULEER NIEUWE VERDIENMODELLEN MÉT NATUUR

Er zijn steeds meer grondeigenaren en andere initiatiefnemers in Brabant die mét natuur tot andere vormen van bedrijfsvoering en nieuwe verdienmodellen komen. Bottleneck hierbij is vaak dat de waarde van natuur niet voldoende verrekend kan worden in de businesscase.

De zoektocht hoe ecosysteemdiensten beter te waarderen is al langer gaande maar behoeft nog steeds aandacht, landelijk en provinciaal:

Voorstellen voor waarderen natuur

Hieronder volgen concrete voorstellen om innovatieve concepten voor natuurontwikkeling tot waarde te brengen. Dit is deels de verantwoordelijkheid van het Rijk, deels van de provincie:

- een krediet- en garantieregeling die boeren ondersteunt bij de financiering van de omslag naar duurzame landbouw (bijvoorbeeld via een Borgstellingsfonds);
- een systeem van waardering, beloningen en heffingen naar rato van de bijdrage van boeren, landeigenaren en ketenspelers aan genoemde doelen. Onder andere ondersteund door een digitaal dashboard waarmee boeren via een KPI-systematiek (Kritische Prestatie Indicatoren) aanspraken kunnen onderbouwen op beloning voor geleverde prestaties;
- waardering en beprijzing van positieve en negatieve externe effecten van onder andere CO_2, ecosysteemdiensten en voedselveiligheid (internationaal en waar mogelijk nationaal) om zowel de productie als de consumptie te stimuleren, alsook duurzame productie een beter level playing field te bieden;
- opzet van een systeem voor verhandelbare (emissie)rechten (CO_2 en/of stikstof) dat oplossingen aanstuurt vanuit de markt.

Zie verder https://transitiecoalitievoedsel.nl/regie-op-ruimte/

De provincie is op haar beurt al actief om pioniers te ondersteunen.[11] De aanbeveling is dit volop door te zetten om combinaties met een meerwaarde van natuur te faciliteren. Er zijn verschillende combinaties mogelijk, zie daarvoor het overzicht van ecosysteemdiensten (figuur 2). Denk aan een combinatie van bouwen met natuur, recreatie, houtproductie, compensatie van CO_2-emissies, vergroening met waterberging en verkoeling in het stedelijk gebied en denk aan nieuwe *nature-based solutions*.



Figuur 2: Voorbeelden van ecosysteemdiensten (PBL, WUR, CICES, 2014)

Bij dit faciliteren kan de provincie helpen de waarde van de verschillende ecosysteemdiensten in kaart te brengen (zie kader CO_2-opslag grasland). Ook heeft ze een rol bij het organiseren van een netwerk om te komen tot vergoeding hiervan. De inzet op biodiversiteit zou vanzelfsprekend financieel gewaardeerd moeten worden: het is immers een publiek goed, net als bijvoorbeeld het onderhoud van een weg.

11 Voorbeelden van ondersteuning door provincie is het stimuleren van omschakeling naar natuurinclusieve landbouw en het project Brabants Bodem. Een vergoeding aan boeren versnelt meer natuurvriendelijke landbouw. Hierbij helpt een collectieve aanpak zodat boeren ook onderling steun ervaren. Belangrijke voorwaarde is dat toegewerkt wordt naar langjarige contracten zodat er sprake is van duurzame investeringen.

Nieuw verdienmodel met CO_2-opslag grasland

De provincie onderzoekt de bijdrage aan CO_2-opslag van grasland bij de melkveehouderij als een verdienmogelijkheid. Dat kan deels in combinatie met de aanplant van bomen. De melkveehouders kunnen dit vervolgens aanbieden aan bedrijven die CO_2 willen compenseren. Bij dit initiatief zijn tien boeren aangesloten. Stichting Nationale Koolstofmarkt is hierbij betrokken, zie https://nationaleco2markt.nl/

Agrarische ondernemers onderstrepen dat de inzet op ecosysteemdiensten als een op zichzelf staande dienst wordt gewaardeerd. Als deze dienst onderdeel wordt van het bestaande businessmodel van de boer (bijvoorbeeld via een hogere melkprijs) dan leidt het opnieuw tot ongewenste effecten: druk op kostenverlaging en opschaling. Het natuurbeheer als dienst waarderen en daarover contracten sluiten doet meer recht aan het structurele karakter van de instandhouding van natuur.

Een voorbeeld van vergoeding ecosysteemdiensten is de Landschapsboeren:



De Landschapsboeren

De Landschapsboeren is een coöperatie van melkveehouders in Brabant met aandacht voor een toekomstbestendige landbouw met passie voor natuur, landschap en biodiversiteit. Naast inkomsten uit melk produceren de boeren landschapsdiensten waarvoor ze een vergoeding ontvangen van particulieren, bedrijven en overheden. Door deze diensten te kopen, zorgen de genoemde partijen ervoor dat beleid gerealiseerd wordt, dat melkveehouders maatschappelijk verantwoord kunnen ondernemen. Naast voedselproductie dragen zij bij aan natuur, waterkwaliteit, klimaatmitigatie en -adaptatie: https://www.delandschapsboeren.nl/

Van pilots naar opschaling

Voor de ontwikkeling van verdienmodellen zijn verschillende aspecten van belang.

Bij de ontwikkeling van nieuwe markten en verdienmodellen krijgen voorlopers vaak te maken met allerlei belemmerende regelgeving. Dan kan experimenteerruimte helpen. Verschillende instrumenten zijn hiervoor denkbaar zoals een *meerwaardebenadering* of een *green deal*, zoals die bij het initiatief van weidevarkens met allerlei partijen en verschillende overheden is gesloten. Met de *green deal* kunnen de initiatiefnemers (tijdelijk) regelgeving parkeren die het moeilijk maakt om varkens te houden in een natuurgebied.[12]

Een ander belangrijk aspect van het ontwikkelen van een verdienmodel is dat de vergoeding een duurzaam karakter heeft en niet na een paar jaar alweer stopt.

Het is noodzakelijk dat het niet bij pilots blijft, maar dat het uitgroeit tot een reguliere praktijk. Daarvoor is het van belang dat de provincie lopende pilots en gebiedservaringen bij elkaar brengt zodat er lessen te trekken zijn. Hierbij gaat het nadrukkelijk ook om financiering. Voor een structurele inbedding is het van belang te verkennen wat op keten- en systeemniveau anders moet worden georganiseerd en hoe hierop bestaande en nieuwe financieringsstromen beter aan kunnen sluiten. Denk hierbij aan het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid, maar ook aan waterschappen en natuurorganisaties.

Aan de provincie de taak om dit verder te brengen via haar lobby voor het nieuwe GLB en via nieuw beleid voor landbouw en voedsel.

Door praktijken bij elkaar te brengen faciliteert de provincie kennisdeling en -opbouw en monitoring over de bijdrage van deze verdienmodellen aan meer biodiversiteit en het NNB. Aan te bevelen is om als provincie nog meer de aansluiting te zoeken met landelijke pilots en onderzoek (bijvoorbeeld via het Deltaplan Biodiversiteitsherstel) met mogelijkheden om vanuit de Brabantse praktijk gestuurde vragen te adresseren.[13]

12 zie https://www.elshorst.nl/overig/over-ons
13 Voor verdienmodellen, zie ook de adviezen van het RLI Boeren met toekomst

SPOOR 3: NATUUR IN HART EN HOOFD VAN BRABANDERS

Voor een betere verbinding van de Brabanders met natuur (én het natuurbeleid) is het nodig om aan te sluiten bij hun leefwereld. Alle soorten natuur doen er dan toe. Van topnatuur in het Natura2000-gebied tot de natuur in het nabije landschap en bij de voordeur in de stad. Het is de uitdaging om de verschillende typen natuur aan elkaar te verbinden.

De kans voor een betere verbinding van de samenleving met de natuur is het grootst bij natuur in de nabijheid, dichtbij waar mensen wonen.

6. BENUT DE KRACHT VAN HET LANDSCHAP

Veel Brabanders hechten aan een mooie en groene leefomgeving, aan het landschap waar ze dagelijks doorheen komen. We hebben het over het Brabantse mozaïek van beekdalen, heide, riviernatuur en groene erven en heggen. Landschap staat bij de gemiddelde Brabander vaak dichter bij dan de bijzondere natuur. Het landschap met zijn groene verbindingen tussen stad en buitengebied levert niet alleen meerwaarde voor biodiversiteit en de kwaliteit van natuur, het zorgt ook voor de ontmoeting van mens, dier en natuur. Via het nabije landschap is het mogelijk Brabanders te verbinden met, te interesseren voor en te betrekken bij natuur. Een landschap met zijn unieke kwaliteiten dat in samenspel met de bewoners is ontstaan.

Brabant begint hierin niet op nul. Eerder zijn met steun van de provincie gebiedspaspoorten en Landschappen van Allure ontwikkeld. Ook is er via verschillende subsidieregelingen en gebiedsontwikkeling geïnvesteerd in het karakteristieke Brabantse landschap. Denk aan de Biesbosch, het op de kaart zetten van de Zuiderwaterlinie.[14] Voor de Peelvenen is eerder het concept Peeltroeven geïntroduceerd. Het gaat hier om markante locaties die herkenbare verhalen van het gebied kunnen vertellen.

Ook het Van Gogh Nationaal Park heeft een mobiliserende werking. Dit presenteert zich als een landschap van de toekomst met een aantrekkelijk woon- en leefklimaat waar met cultuurhistorie, natuur en mooi landschap, ruimte is om nieuwe vraagstukken zoals energie en klimaatadaptatie aan te pakken. Dit allemaal met een perspectief voor boeren, recreatie- en andere ondernemers. Door het gebied neer te zetten als een Nationaal Park, wordt het narratief van dit gebied per definitie natuur en groen.

Deze voorbeelden, op verschillende schaal en in verschillende gebieden van Brabant, bieden inwoners de mogelijkheid het landschap verder te beleven, helemaal wanneer er een activiteit aan verbonden wordt zoals een wedstrijd heggen vlechten (zie kader).

Aan de provincie de taak te zorgen voor een samenhangend beleid voor het landschap. De kwaliteit van dit landschap vraagt aandacht nu grote veranderingen in het buitengebied (gaan) plaatsvinden. Het is zaak inwoners met hun kennis van het gebied en het landschap vanaf het begin bij dit 'nieuwe ontwerp van het buitengebied' te betrekken. Denk hierbij aan de gebiedsprocessen van natuurherstel die met stikstof- en klimaatmaatregelen aangezwengeld worden en het inpassen van nieuwe ruimtevragers naast bestaande functies.



14 De Zuiderwaterlinie verbindt steden en stadjes met elkaar, van Willemstad tot en met Grave. Hier is natuur en water verbonden aan de historie, het verhaal van Brabant als strijdtoneel van de Hollanders tegen de Spanjaarden. En krijgt dit verhaal een nieuw jasje met de actuele wateropgaven, met meer ruimte voor watergebonden natuur.



Trots op Maasheggen

Een voorbeeld van verbinding met een gebied zijn de heggenvlechtwedstrijden in de Maasheggen: een combinatie van natuur, cultuurhistorie, trots en competitie in een sociale context in één. De Maasheggen vormen het oudste cultuurlandschap van Nederland en is door UNESCO aangewezen als biosfeergebied. Het Maasheggengebied kent een rijke cultuurhistorie en ambachtelijke gebruiken als het heggenvlechten. Elk jaar vindt het Nederlands Kampioenschap Maasheggenvlechten plaats, waarbij de heggen op authentieke wijze gesnoeid worden en het vlechten in ere wordt hersteld. Ook de jeugd is betrokken bij het gebied. Zij planten zelf Maasheggen en krijgen voorlichting over de historie van het gebied. In de communicatie over het gebied wordt volop ingezet op gebiedsidentiteit, cultuurhistorie, erfgoed en het trots zijn op de eigen streek. Zo vertellen vele inwoners uit de streek onder het thema 'Trots op...' waarom ze zo trots zijn op de Maasheggen en wat het gebied voor hen betekent.

7. VERSTERK DE BEWEGING VAN VERGROENING

Er is in de samenleving een beweging op gang waarbij de verschillende voordelen van natuur voor gezondheid, klimaat en de leefomgeving meer en meer worden gezien.[15] Initiatiefnemers uit de samenleving trekken de kar, vaak lokaal. Er is een momentum om de beweging te versterken en te verbreden. Dit kan op verschillende manieren, bijvoorbeeld door jeugd en jongeren aan te spreken; door via voorlopers andere groepen in de samenleving te bereiken via jaarlijkse festijnen. Of door te verbreden met andere beleidsterreinen en organisaties, zoals de zorg die steeds meer inzet op preventie. Of door (historische) vormen van gemeenschappelijk eigenaarschap te stimuleren.[16] Aan de provincie de taak om deze beweging verder te stimuleren via intermediaire maatschappelijke organisaties, zoals IVN, Brabants Landschap en BMF, Zet en Zorgbelang.[17] Dat betekent dat de provincie partijen ondersteunt en in haar eigen communicatie het belang van deze inzet benadrukt.

Gezamenlijk kunnen provincie en genoemde partijen komen tot een samenhangende aanpak die effectief is. Onder andere met aandacht voor continuïteit in beheer en onderhoud bij vergroeningsprojecten (zie kader).

Naast de provincie hebben gemeenten een belangrijke rol in het ondersteunen van inwonersinitiatieven.

Op zoek naar samenhang en meerwaarde

Provincie Utrecht sluit meerjarige afspraken met maatschappelijke organisaties voor activiteiten om natuur te beleven en de maatschappelijke betrokkenheid hierbij te vergroten. Zij vindt het van belang dat organisaties elkaar opzoeken om vanuit ieders specifieke kracht tot meerwaarde te komen. Dit roept een spanningsveld op tussen profilering van ieders eigen organisatie enerzijds en de voordelen van samenwerking. Het biedt de mogelijkheid om elkaars expertise te bundelen, bijvoorbeeld bij professionalisering en scholing van vrijwilligers, en het bereiken en activeren van nieuwe doelgroepen, inspelend op actuele trends en thema's.

15 Zo onderschrijft het Rijk het belang van groen in de stad, voor de natuur zelf maar ook voor de mens t.b.v. gezondheid en klimaat. Dit als onderdeel van de Agenda Natuurinclusief, zie LNV brief aan Tweede Kamer, 20 september 2021

16 We kunnen denken aan gemeenten en groepen, waar het beheer van landschap bij de gemeenschap lag. Deze vorm van commons is in Engeland de basis voor landschapsbehoud, in Friesland bestaat een vergelijkbare vorm. In de gemeente Aalten wordt met Naoberschap het landschap beheerd.

17 Dit zijn organisaties die dicht bij de inwoners staan en over kennis en expertise beschikken om inwoners te activeren zelf bij te dragen aan natuur en duurzaamheid en zo ook andere doelstellingen te bereiken: sociale binding, gezondheid en natuur als oplossing voor klimaatadaptatie. Zij zijn in staat op creatieve wijze nieuwe doelgroepen en thema's aan te boren en inwoners te activeren, in samenwerking met gemeenten en andere lokale partijen.

TOT SLOT

We zijn dit advies begonnen met het Dommeldal, een gebied waar natuur, voedselproductie, recreatie en cultuurhistorie samenkomen. Dit gebied is dichtbij en verbonden met het groen van Eindhoven en omliggende dorpen. Een gebied waar de dynamiek van natuur en andere waarden zoals cultuurhistorie tot hun recht komen; waar de natuurgronden in dit beekdal van de Dommel bijdragen aan de opvang van water en het voorkomen van hittestress. Een inspirerend gebied niet alleen voor natuurliefhebbers, maar ook voor wandelaars en fietsers die vanuit de stad vertrekken. Er wordt hier hard gewerkt aan natuur- en landschapsontwikkeling waaraan particulieren en agrariërs zelf kunnen bijdragen. Daarnaast denken burgergroepen mee over de recreatieve ontsluiting en inrichting en is er aandacht voor agrarische structuurversterking. Zo werken maatschappelijke partijen, bedrijven, inwoners en overheden gezamenlijk aan een toekomstbestendig Dommeldal.

Er zijn in Brabant veel van deze sprekende voorbeelden, van Waterpoort, natuurontwikkeling in de Maashorst, het Van Gogh Nationaal Park tot de inzet van particulieren voor voedselbossen. Het zijn voorbeelden van een nieuw en offensief natuurbeleid in Brabant dat met de *juiste inzet van de provincie* – zie de zeven aanbevelingen van de drie sporen – kan rekenen op draagvlak en eigenaarschap van bedrijven en particulieren. Een beleid van voordeur tot en met Natura2000 dat er mede voor zorgt dat de (natuur) waarden van een gebied zich vanzelfsprekend in het hoofd en het hart van de inwoners vestigen.



BIJLAGE 1. GERAADPLEEGDE EXPERTS

GEÏNTERVIEWDEN

Naam	Organisatie
Alice Korsch	Able2sustain, Young Professionals Brabant
Sander Groenen	BIG group B.V.
René de Bont	BPG Vereniging Landelijk Brabant
Maurits van Bouwdijk	BPG Vereniging Landelijk Brabant
Paul Wolff	Brabants Landschap
Femke Dingemans	Brabantse Milieufederatie
Jack Verhulst	Coöperatie landschapsboeren
Pieter Brooijmans	Cosun Beet Company
Rik Thijs	Gemeente Eindhoven
Karel Beljaars	Gemeente Eindhoven
Mary Fiers	Groen Ontwikkelfonds Brabant
Daan Groot	HAS Hogeschool
Renske Visscher	Instituut Voor Natuureducatie
Marius Grutters	Limburgs Landschap
Peter van Tilburg	Ministerie LNV
Michael Daamen	Particulier initiatief Heijningen
Martine Sluijs	PIP & partners
Petra van Egmond	Planbureau voor de Leefomgeving
Ferdinand van den Oever	Havenbedrijf Moerdijk
Jan van Mourik	VNO-NCW Brabant Zeeland
Robbert Becker	Bouwend Nederland
Erik van Nuland	Van Nuland advies
Andréa Almasi	Provincie Noord-Brabant

Anne van Kuijk	Provincie Noord-Brabant
Anneke Boezeman	Provincie Noord-Brabant
Harrie Vissers	Provincie Noord-Brabant
Jos van der Wijst	Provincie Noord-Brabant
Ronald Kramps	Provincie Noord-Brabant
Tom Heijligers	Provincie Noord-Brabant
Yvette Oostendorp	Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur
Geert Munnichs	Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur
Jos Rademakers	Stichting Ark
Ger van den Oetelaar	Stichting Ark
Jolanda Maas	Universiteit van Amsterdam
Esther Kersten	Vanderlande
Louise Vet	Deltaplan Biodiversiteitsherstel / NIOO-KNAW / Wageningen UR
Reineke van Tol	Wageningen UR / Future for nature academy
Ernest de Groot	Waterschap Aa en Maas
Hendrik Hoeksema	ZLTO

DEELNEMERS EXPERTSESSIE DOMMELDAL 30 SEPTEMBER 2021

Naam	**Organisatie**
Ivka Orbon	BrabantAdvies
Pieter van Geel	Provinciale Raad voor de Leefomgeving / BrabantAdvies
Ruud Leeijen	BrabantAdvies
Sjors Willems	BrabantAdvies
Martijn Fliervoet	Brabants Landschap
Paul Wolff	Brabants Landschap
Rik Thijs	Gemeente Eindhoven
Karel Beljaars	Gemeente Eindhoven

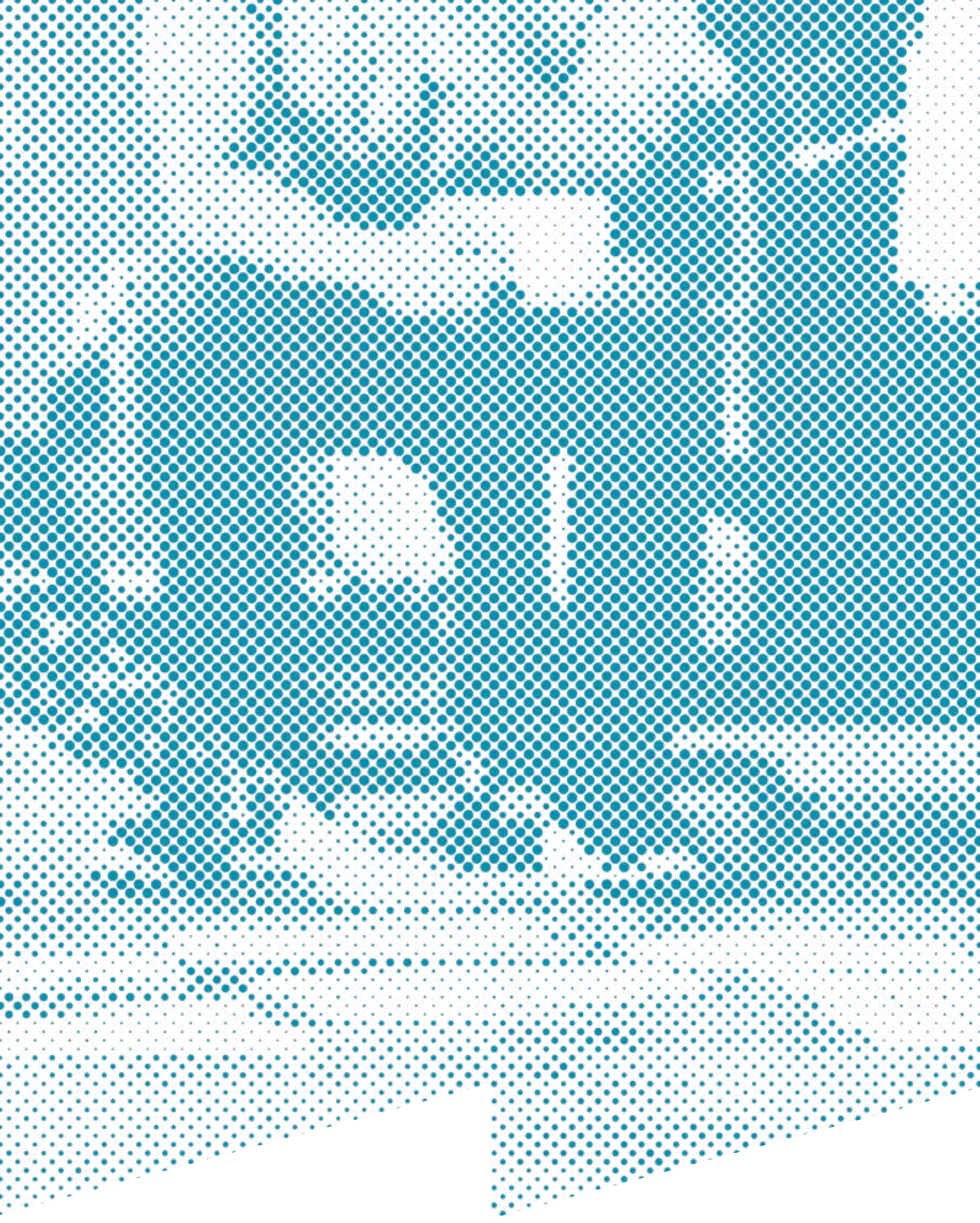
Arie Ras	Gemeente Nuenen
Angela Breeuwer	Provincie Noord-Brabant
Dirk Meijs	Meijs Rentmeesterkantoor
Bram Meulenbeld	Trefpunt Groen Eindhoven
Ilja Frenken	Waterschap de Dommel
Hidde Hoetink	ZLTO



BIJLAGE 2. GERAADPLEEGDE BRONNEN

- Agenda natuurinclusief (2021). Handvest Nederland natuurinclusief.
- Berenschot (2021). Evaluatie Brabant Uitnodigend Groen (BrUG).
- Brabant Kennis (2021). Land van schaarste en overvloed.
- Buijs, Elands & van Koppen (2017). Vijfentwintig jaar burgerbetrokkenheid in het natuurbeleid. Wageningen University & Research
- Buijs & Boonstra. Natuurbeleid betwist. Visies op legitimiteit en natuurbeleid. Zeist: KNVV Uitgeverij
- Commissie Verkenning Nationale Parken (2020). Nationale Landschapsparken
- Oriëntatie op nieuwe Nationale Parken van Wereldklasse.
- Feddes (2012). Voorbij de EHS. Koers voor het nieuwe natuurbeleid.
- Groen. Vakblad voor ruimte in de stad en landschap. Februari 2021
- IPO & Ministerie LNV (2020). Uitvoeringsprogramma natuur 2020.
- KplusV (2017). Tussentijdse evaluatie Brabant Uitnodigend Groen (BrUG).
- Ministerie LNV (2020). Zesde voortgangsrapportage natuur in Nederland.
- Nasr. (2021). De fundamenten, Amsterdam, De Bezige Bij
- Nederlandse School voor Openbaar Bestuur & Wageningen University & Research (2016). De volgende stap. Sturen met maatschappelijke energie in het natuurdomein.
- OECD (2019). Biodiversity: Finance and the Economic and Business Case for Action.
- Planbureau voor de leefomgeving (2020). Maatschappelijke betrokkenheid bij natuur in beleid en praktijk.
- Planbureau voor de leefomgeving (2020). Lerende evaluatie van het Natuurpact 2020
- Planbureau voor de leefomgeving (2020). Nederlands natuurbeleid in internationale context.
- Planbureau voor de leefomgeving (2020). Biodiversiteit en de financiële sector: een kruisbestuiving?
- Planbureau voor de leefomgeving & Wageningen University & Research (2018). Naar een kennisagenda voor vermaatschappelijking van natuur.
- Provincie Noord-Brabant (2012). Brabant Uitnodigend Groen. Integrale provinciale natuur- en landschapsvisie 2012-2022.
- Provincie Noord-Brabant (2021). Toestand van de natuur in Brabant
- Samen voor biodiversiteit (2021). Aanvalsplan versterking landschappelijke identiteit via landschapselementen.
- SER Brabant (2012). Economie en natuur in Brabant. Samen slimmer investeren!
- Stichting Transitiecoalitie Voedsel (2021). Samen werken aan regie op ruimte Naar een vitaal platteland, gezonde bodems en duurzame voedselproductie.
- Taskforce Natuur & Economie (2014). Natuur en economie in een veranderende samenleving
- Van den Berg (2012). Beleving van natuur en landschap in Brabant.
- Wageningen University & Research (2008). Jeugd, overgewicht en groen (Alterra Rapport 1744) o.a. S de Vries
- Wageningen University & Research (2018). Analyse van provinciale natuurbeleidsstrategieën Realiseren van het natuurnetwerk en vergroten van maatschappelijke betrokkenheid bij natuur.
- Wageningen University & Research (2018). Maatschappelijke initiatieven voor natuur en biodiversiteit.
- Wageningen University & Research (2018). Instrumenten voor maatschappelijke betrokkenheid.
- Wageningen University & Research (2020). Draagt maatschappelijke betrokkenheid bij aan de legitimiteit van het natuurbeleid?
- Wageningen University & Research (2020). Provinciaal beleid voor maatschappelijke betrokkenheid bij natuur – het beleid nader bekeken in 8 casussen.
- Wing (2018). Natuur en Samenleving.





BRABANTADVIES